

Církev československá husitská

 Edice Blahoslav
Praha 2000

Milan Salajka
Slovník náboženských
a teologických výrazů a pojmů
(pro školu, pracovní a dům)

Vydala Církev československá husitská
v edici Blahoslav
v roce 2000

166 26 Praha 6 Wuchterlova 5

Vydání první

Sazba vlastní

Tisk Tiskárna VS ČR

Praha 4 – Pankrác

© Milan Salajka 2000

© Církev československá husitská

ISBN 80-7000-504-1

**Slovník náboženských
a teologických
výrazů
a pojmů
pro školu, pracovní a dům**

Milan Salajka

Použité zkratky pro jazykové údaje:

anglicky	angl.
arabsky	arab.
aramejsky	aram.
babylónsky	babyl.
česky	čes.
čínsky	čín.
francouzsky	franc.
hebrejsky	hebr.
(v Indii)	ind.
italsky	ital.
japonsky	jap.
latina	lat.
(v Mongolsku)	mong.
německy	něm.
(v Persii)	pers.
portugalsky	portug.
rusky	rus.
řečtina	řec.
sanskrt	san.
staroslověnsky	stsl.
španělsky	špan.
(v Tibetu)	tib.

Dále: egyptsky, indiánsky, korejsky,
polynézsky, tunguzsky ap.

A

Abbé Francouzská obdoba starobylého aramejského abba - otec.

Titul pro kněze působícího ve světě, na rozdíl od kněze řádového.

Abjuratio Z lat. ab-iúró = odpřísáhnout, přísahou popřít.

Zřeknutí se hereze (při znovupřijímání do náboženského společenství, resp. falešných nauk při obrácení - konverzi).

Abrahamité - deistická sekta v Čechách v 18. století (podle starozák. praotce Abrahama).

Absoluce Z lat. absolvó = splnit, osvobodit, zprostit.

Formule pro prominutí hříchů (katol. „Ego absolvo te“ – odpouštím ti hříchy).

Absolutní Z lat. absolutus = odloučený, nezávislý, úplný, dokonalý.

Samostatný, na ničem nezávislý; *protiklad*: relativní - vztažený.

Acta Z lat. agó = vést, jednat, vyřizovat.

Úřední jednání, usnesení, opatření, zápisy (listiny, protokoly).

Acta Apostolicae Sedis (lat.) - Akta apoštolského stolce.

Papežův úřední list vyhlášující církevní zákony, zkr. AAS. (V letech 1865-1908 vycházel jako Acta Sanctae Sedis - ASS.)

AD = anno Domini (lat.) - léta Páně.

Tj. po Kristu, našeho letopočtu (n. l.).

a Chr (n) = ante Christum natum. (lat.) - než se Kristus narodil.

Tj. letopočet před Kristem (př. n. l.).

ad majorem Dei gloriam (lat.) - k větší Boží slávě;

AMDG - zkratka hesla Továřstva Ježíšova, jezuitů.

Adamité - vyznavači biblického Adama; skupiny blouznivců zaměřených na obnovu „rajského stavu“ - s nahotou, se zavržením manželského stavu.

Adi - Aga

Adiafora Z řec. diaferó = převádět, odlišovat se, nemít důležitost.
Nástrojné, nepovinné záležitosti podléhající volnému náboženskému či etickému úsudku.

Administrovat Z lat. ad-ministró = služebně spravovat.
Správa sousední náboženské obce (nebo i celé diecéze). V katolické církvi i ‚výsluha svátost‘.

Adopce Z lat. ad-optó = přihlašovat se k; přijmout dítě za vlastní.
Adopcianismus - nauka (ve 2. - 3.. stol.) o Ježíši jako člověku, který byl Bohem přijat za syna (s odkazem na vzkříšení Sk 2,32.36, resp. na křest L 3,22); koncily vyznaly Ježíšovo božství, nicméně adopcianismus žil ještě v 8.. stol. mezi španělskými teology. (Závazné *oproti tomu* vyjadřuje: Ježíš je Bůh i člověk v plnosti.)

Adorace Z lat. ad = k; oró = mluvit, prosit, modlit se.
Vzývání, uctívání Boha nebo svatých.

Advent Z lat. ad-venió = přicházet k...
Příchod Mesiáše; svátek na počátku křesťanského církevního roku (čtyři neděle před Vánoce).

Adventismus - náboženský směr orientovaný na opětovný příchod Krista - Soudce světa (s. d. = sedmého, sobotního dne).

Advocatia ecclesiae Z lat. ad-vocó = povolávat k poradě a pomoci.
Právní ochrana církve, poskytovaná vladařem.

Advocatus ecclesiae - právní zástupce a správce majetku církve.

Ágama (San.) - ‚pramen učení‘.

Svatá Písma hinduismu (tantry, mahájány).

Agamie Z řec. gámos = manželství.
Bezmanželství, celibát.

Agapé Z řec. agapáo = rád vidět, mít rád.
Láska Boha a Krista k člověku. Prvokřesťanské společné jezení na znamení jednoty ve víře a s výrazem péče o chudé. Po vydělení svátosti večeře Páně **agapy** mizely, nicméně jsou za-

Age - Alch

znamenaťelné snad až do 6. století. (Dnes se je jistá společenstva pokoušejí obnovit.)

Agenda Z lat. agó = jednat, provádět.

Kněžní scénář k bohoslužebným, svátostným a vůbec obřadným aktům.

Aggiornamento Z ital. giorno = den.

Přizpůsobování k dnešní žádoucí potřebě; výzva papeže Jana XXIII., kterou si osvojil II.vatikánský koncil.

Agnosticismus Z řec. agnoéo = neznat, nepoznávat.

Názor o nemožnosti poznání základu světa a podstaty věcí. (Vedle toho ‚gnosticismus‘ - viz gnóze.)

Agnus Dei (Lat.) - beránek Boží (J 1,29.36).

Od 7. stol. mešní zpěv při lámání chleba. (Poslední věta hud. mše.)

Ahinsá (San.) - neublížování.

Zákaz ubližování živým tvorům myšlenkami, slovy nebo činy; uplatňuje se v buddhismu a snad ještě přísněji v džinismu.

Aklamace Z lat. ac-clámó = přidat se hlasem.

Hlasování ústním projevem či rukou. Běžný způsob rozhodování při původních církevních koncilech. (Také volání a potlesk při intronizaci.)

Akomodace Z lat. ac-commodó = přizpůsobit se.

Přiblížení se Boha člověku (katol.), ale též přiblížování křesťanské zvěsti nebo myšlení lidskému chápání. („Akomodace“ oční čočky.)

Albigenští - sekta ‚čistých‘ (katharů) nazvaná podle jihofrancouzského města Albi; byla v letech 1209-29 zcela vyhubena.

Alchimie / alchemie (Egypt.) – ‚černé umění‘.

Předchůdkyně skutečné vědy, pěstovaná původně v egyptských chrámových dílnách; později usilovala zejména o výrobu zlata a o stvoření člověka (homunculus).

Aliance (Fr.) - sdružení, svazek, svaz. (A-sociace = přidružení.)

Alláh Z arab. il = článek; ilah = bůh.

Islámské božstvo.

Almužna Z řec. eleēmosynē = soucit, slitování

Útěcha v bídě, milosrdný dar.

Ambit Z lat. ambió = obcházet.

Křížová cesta v klášteře.

Amen (Hebr.) – vskutku, tak staň se!

Stvrzení modlitby či příslibu posluchači. (U Ježíše se někdy „amen“ vyskytuje před jeho výrokem.)

Amidismus (Jap.) – ‚nekonečné světlo‘, ‚nekonečný život‘.

Obecné označení, pod které spadají všechny školy čínského a japonského buddhismu.

Amulet (Lat.) - předmět, figurka.

Předmět, obraz či nápis k obraně vůči nepřátelským, démonickým mocnostem.

Anabaptisté Z řec. ana = znovu; bapto = pohružovat, křtít.

Novokřtěnci, odpůrci nevědomého křtu dětí; zastánci dospělého křtu Duchem.

Anafora Z řec. anaféro = nést vzhůru, povznášet, odvolávat se na oběť.

Předkládání chleba a kalicha před Boha (s modlitbou za přijetí této oběti).

Analogie Z řec. analégo = sbírat, vypravovat.

Podobnost, přiměřenost, srovnatelnost. Analogia fidei - shoda výpovědí víry (Ř 12, 6); analogia entis - korespondence všeho bytí s bytím Božím (Tomáš Akvinský).

Analýza Z řec. analýo = odlučovat, rozlučovat.

Výklad skutečnosti metodou rozkládání a rozvažování jednotlivých prvků. *Opak*: syntéza.

Anamnéza Z řec. anamimnésko = upamatovávat se.

Připomínání Ježíšova testamentu při večeři Páně (slova jejího ‚ustanovení‘ obětovavším se Kristem).

Ánanda (San.) - blaženost.

V asijských náboženstvích absolutní, nepomíjivá radost, stav oproštění od myšlenek, sebeponoření do „božského vědomí“.

Anatéma Z řec. anátídzein = odvolávat, zříkat se.

Původně ochrana toho, co je Bohu zasvěcené, ale pak prokletí za činění nebo prohlašování něčeho, co je ve jménu Boha zamítnuté (Ga 1,8n; 1K 16, 22).

Andragogika Z řec. andreios = mužný, dospělý; agogé = vedení.

Vzdělávání dospělých.

Anglikáni - členové anglické církve odchýlivší se od Říma a tvořící samostatný proud křesťanství od časů světové reformace.

Animalismus Z lat. animal = živočich, zvíře.

Kult uctívání zvířat.

Animismus Z lat. animus = duch, duše.

Náboženství uctívající duši(-e) a ducha(-y). Podle religionistů 18. století prvotní způsob náboženskosti lidstva.

Antifona Z řec. antí = proti, foné = zvuk, hlas.

‚Protihlas‘, tj. opakovaný, řídicí verš při zpěvu, zejména žalmickém.

Antiteze Z řec. antí = proti; thésis = uložení.

Položená protikladná výpověď.

Antologie Z řec. ánthos = květ; řec. anthologium (lat. florilegium).

Výraz pro sbírku (kytici) textů, jemuž odpovídalo starší české „klasobraní“.

Antropogonie (z řec. goné = plození, zrod) - mýtus o vzniku člověka.

Ant – Apo

Antropologie z řec. *ánthropos* = muž, člověk; *logos* = slovo, výpověď.

Nauka o člověku.

Antroposofie (z řec. *sofía* = moudrost) - nauka odvozená od jisté indické filozofie, hledající zapomenutá lidská spojení k vyšším Světům (antické gnóze, pak teosofista Rudolf Steiner, zakladatel Svobodné školy pro duchovní vědy - 1920).

Apokalypsa Z řec. *apokalyptó* = vyjevovat, zjevovat.

Mluvní či písemné útvary o tajemných, hrozných úkazech, jež budou předcházet posledním dnům světa. (Ve SZ kniha Daniel, v NZ pasáže Mt 24; 25; Mk 13; L 21 a celá Apokalypsa Janova).

Apokryfy Z řec. *apokrinó* = odlučovat, vylučovat.

Skryté (tajné) spisy; dnes nekanonické, Bibli přesto blízké knihy (deuterokanonické spisy, pseudoepigrafa).

Apologie Z řec. *apo* = vy(mlouvat); *logídzomai* = usuzovat.

Vymlouvání řečí, obrana. Obhajoby křesťanské pravdy v kontaktu s jinými filozofiemi a náboženskými názory (Justin, Tertullian). V době reformace záštitné spisy (Melanchton).

Aporie (řec.) - nesnáz, rozpaky, bezradnost.

Neujasněné, nezřetelné až protikladné výpovědi.

Apostaze (řec.) - rozdí, odstoupení.

Odklon od víry; odpadnuvší je ‚apostata‘.

Apoštol z řec. *apostélló* = poslat na cestu, vyslat.

Hlasatel, služebník náboženského programu.

Apoštolská posloupnost (sukcese) – následování apoštolů církvi i zvláštní tradiční biskupský institut v ní.

Apoštolský stolec - nejvyšší katolický úřad.

Apostolici - skupiny, jež se (ve 4. stol.) zříkaly manželství a majetku.

Apostolikum - vyznání víry (dochované z 5. stol.).

Apoštolské konstituce - církevní řády z konce 4. stol. v Sýrii.

Apoteóza (řec.) - zbožštění hrdinů, oslava vynikajících lidí.

Apsida Z řec. *haptēō* = přidat, přidělat

Oblá přístavba k bazilice, orientovaná zpravidla k východu, do níž se umísťovala biskupská katedra, resp. oltář.

Archi- / arci- z řec. *arché* = počátek (latinizováno).

Přední funkce v církvi (archidiakonos, archimandrit, arcibiskup, arcipastýř).

Arkánská disciplína Z lat. *arca* = schrána; *arcánus* = tajný.

Povinnost utajovat kultové akty.

Askeze Z řec. *askéō* = provozovat, cvičit.

Zbožné, odříkavé vedení života, většinou za pomoci náboženského cvičení k tělesnému a duševnímu sebeovládání, sebepřekonávání.

Ášram-a (Ind.) - bydlištní okrsek indických mudrců s jejich žáky (poustečna, klášter).

Átman (San.) - dech, pohyb, vlání.

Označení pro vnitřní, nesmrtelné bytí člověka (duše) ve staroasijských náboženstvích.

Atribut Z lat. *attribuó* = přidělovat, určovat.

Filozoficky podstatná vlastnost, znak. *Protiklad*: akcidencie - co přistupuje, co nepatří přímo k podstatě.

Audice Z lat. *audió* = slyšet, dovídat se.

Mimořádný sluchový zážitek (vedle vize - vidění).

Augustana / augsburské vyznání (a. v.) - obsáhlé evangelické vyznání víry přijaté na německém říšském sněmu r.1530 v Augsburgu a vystihující věroučné principy luterské reformace.

Aureola (Lat.) - zlatavá zář kolem postavy (nimbus, mandorla).

Aut – Bal

Autodafé Špan. autos da fe = akt víry.

Veřejné vyhlášení a provedení rozsudku inkvizičního soudu.

Autokefalita Z řec. aútos = sám, vlastní; kefalé = hlava.

Uznaná samostatnost určité pravoslavné církve, jež pak nepodléhá cizímu patriarchovi.

Autonomie Z řec. aútos = sám; nomós = zákon.

Svézákonnost, sebeurčení, samostatnost. *Protiklad:* heteronomie, theonomie.

Avatára (San.) - sestoupení.

Inkarnace božského vědomí na zemi. (Avatár Višnu, projevu-
jící se v deseti zvířecích a lidských mutacích.)

Ave Maria (Lat.) - Maria, buď pozdravena - L 1,28.42.

Modlitba a též písňové podání tohoto textu.

Avesta (Pers.) - svatá Písma perského náboženství / pársismu.

Axiom Z řec. áxios = platný, vůdčí, mající hodnotu.

Základ a předpoklad, z něhož se musí vycházet; **axiologie** -
nauka o hodnotách.

B

Bábismus Z arab. báb = brána k bohu.

Spirituální islámské hnutí 19. století. Na ně navázal **bahais-
mus** (arab. - sláva boží).

Bál / Bel (Hebr., babylon.) - pán, vlastník.

Kanaánsko-semitské označení božstva (přírody, plodnosti).

Baldachýn (Pers.) - zlatý brokát z Bagdádu.

Tkaná ‚nebesa‘, umístěvaná nad osobami a náboženskými
předměty.

Baptismus Z řec. bápto = pohružovat, ponořovat.

Udílení křtu s pohřícením do vody.

Baptisterium – původně vodní nádrž pro obřad křtu (nyní převažuje ‚křtitelnice‘).

Baptisté - křtěníci, zastánci uvědomělého křtu (s účastí Ducha svatého).

Baret (Pozdnělat. biretum) – pokrývka hlavy bez stříšky.

Baret doplňuje od 15. stol. úřední oděv (jmen. též duchovenský).

Bazilika Z řec. basileus = vůdce, vladař, král.

Antická vládcova (archontova) síň; hala sloužící k účelům soudním, ale i k obchodním jednáním. Poté i vlastní církevní stavba obdélníkového tvaru s velkou lodí, příp. přičleněnými lodmi.

Belzebub (Hebr.) - pohanské božstvo ‚Pán much‘ (uctíváný hnojnou obětí).

Belial (Hebr.) - zloba, zkáza.

Satan, později Antikrist.

Benedikce Z lat. bene = dobře; dicó = vyřknout, zaslíbit.

Žehnání, akt posvěcení.

Beneficium Z lat. bene = dobře, fació = činit.

Statky přidělované k obživě spolu s duchovním úřadem (výsada, léno, obročí, prebenda).

Bezpopovci (Rus.) - starověrci v Rusku, kteří se chtěli (a chtějí) obejít bez kněží.

Bhagavadgíta (San.) - Píseň Vznešeného.

Jedna z nejčtenějších indických zbožných knih o cestě ke spáse, zvaná též evangeliem hinduismu.

Bhakti (San.) - hinduistická láska k bohu, k vyvolenému ideálu a oddanost guruovi.

Bhikšu (Ind.) - buddhistický mnich; bhikšúní – vysvěcená mniška.

Bib - Boo

Bible Z řec. bíblos = kniha (biblia - zákona. knihy).

Křesťanská svatá Písma Starého a Nového

Biblistika - nauka o Bibli; **bibliismus** / **biblicismus** – doslovné přijímání Bible jako bezprostřední směrnice pro život a myšlení.

Bigotní (Franc.) - pobožný, vnějšně nábožný, nábožensky úzkoprský.

Biskup Z řec. episképtomai = pozorovat, dohlížet; epískopos = zacílený, dozorce.

Prvokřesťanský svědek a dohlížitel, pak vyšší kněz, hierarcha.

Dnes se v katolické církvi rozeznává diecézní biskup, biskup - sufragán, světící biskup, arcibiskup, metropolita, patriarcha.

V klasických církvích Západu a Východu se požaduje biskupská poslušnost. Také mezi protestanty se setkáváme s tzv. episkopálními církvemi. (Jejich *opakem* jsou církve se zřízením ‚laickým‘ - presbyterním či kongregačním.)

Blasfémie (Řec.) - tupení, utržení na cti.

Urážení Boha (Mt 12, 31n; Mk 3,28n; L 12,10).

Blouznivci (Německy die Schwärmer) - pův. deklasující reformační (luterské) označení pro novokřtěnce či povýšené spiritualisty vzhledem k jejich nekorektnímu vztahu vůči evangeliu a dosvědčenému Svatému duchu.

Bódhi (San.) - východní náboženské procitnutí, probuzení, osvícení, dokonalé poznání.

Bogomilové (Stsl.) - slovanští ‚boží druzi‘.

Dualistická sekta přišla v 11. stol. na Balkán z Malé Asie.

(Bůh stvořil duchovní, neviditelný svět, satan svět viditelný.)

Bonz (Ind.) - buddhistický kněz.

Book of Common Prayer (Angl.) - Kniha společné modlitby.

Agenda, zpěvník a sbírka modliteb, sestavená arcibiskupem Cranmerem r. 1548 pro anglikánskou církev a úředně zavedená od r. 1559.

Brahma (San.) - to věčné, nepomíjející.

Jednotlivé absolutno; čisté transcendentno nepostižitelné myšlením a nevyjádřitelné slovy.

První z hinduistických bohů (z trojice Brahma, Višnu-udržovatel a Šiva-ničitel).

Brahmanismus viděný zvnějšku proslul učením o karmě (osudu, předurčení), o stěhování duší a vytvářením kast.

Breve (Lat.) - krátké.

Stručný papežský výnos neslavnostní formy.

Breviář - modlitební knížka pro členy řádů a kleriky, s citacemi z Bible, z děl církevních otců a z legend o životě svatých; určena pro pravidelné čtení při tzv. modlitebních hodinkách (hore).

Buddha (San.) - probuzený.

Člověk vyproštěný z koloběhu životů, dosáhnoucí ‚nirvány‘. Posléze čestný titul prince Siddharty Gautamy (563 - 480 př. n. l.).

Buddhismus se šířil do škol, až v něm v 1. stol. n. l. převládla mahájána a od 4. stol. tantrismus. Rozprostřel se od Persie po Čínu.

Bulla (Lat.) - vypouklina, pouzdro na pečeť.

Slavnostní papežské vyjádření listinou, která je opatřena proučkem a pečetí.

Byzanc - řecké Byzantion (Konstantinopolis) u Bosporu.

Hlavní město Východořímské říše od 4. do 16. století; centrum pravoslavné církve řeckého jazyka. (Dnes turecký Istanbul.)

Byzantinismus - bezvýhradné uctívání okázalé božsko-lidské moci vladaře (na Západě cesaropapismus).

C

Cancelli (Lat.) - mříže, zábradlí.

Přepážka oddělující oltářní prostor křesťanského chrámu od ostatní lodi. V tomto místě se původně podávaly věřícím hostie, pak se zde umísťovaly kazatelny (němec. Kanzel).

Canon missae (Lat.) - pravidlo pro mši.

Hlavní, závazná část bohoslužby pro proměňování (transsubstanciaci).

Canticum / kantikum Z lat. cantó = zpívám.

Biblický popěvek, píseň, chvalozpěv, křesťanský hymnus (jmenovitě Magnificat, Benedictus, Nunc dimittis...).

Cantiones - volnější (gregoriánské) zpěvy pro lidové pobožnosti a slavnosti.

Kancionál - sbírka zpěvů, zpěvník.

Celebrant Z lat. celebró = často se účastnit, oslavovat.

Kněz konající mši. **Celebratio** - bohoslužebná slavnost.

C. versus populum - dnes převažující bohoslužba, při níž je kněz obrácen tváří k lidu.

Celibát Z lat. coelebs = bezmanželství.

Katolická zásada uplatňovaná pro kléros od diakona výše; od 4. stol. místně požadovaný, od 12. stol. všeobecně povinný.

V pravoslaví požadavek na mnichy a hierarchy.

Cemeterie / koimeterie. Z řec. koimáo = klášť, ukládat k spánku.

Starokřesťanské hřbitovy; coemetariální kaple - hřbitovní kaple.

Centurie Z lat. centum = sto.

Pojednávání církevních dějin po jednotlivých stoletích, jak s tím začal luterán Flacius Illirycus (1550 - 74).

Přezkoušení písemných projevů v církvi. Uložený ozdravný trest podle kanonického práva.

Ceremoniale Z lat. caeremónia = posvátná úcta, úkon.

Obřadní kniha pro biskupy.

Církev Tento pojem se v germánsko-slovanské řečové oblasti odvozuje z řec. kyriaké oikia /.hémera = dům /.den Páně (zlidovělé kyrké - Kirche); v latině a románských jazycích podle řec. ekklésia - sebrání, shromáždění (ecclesia, iglesia, église).

Cisterciáci / OCist. - mniši a mnišky podle řádu francouzského kláštera v Citeaux, zastávající asketismus.

Clinical pastoral training (Angl.) - klinický pastorační zácvik.

Odborná příprava pastorů s použitím soudobých psychoterapeutických a komunikačních poznatků a metod pro práci na klinikách, v trestnicích i v náboženské obci.

Codex / kodex (Lat.) - kniha, pův. sborník listů.

Tomu odpovídá nejspíš české ‚sbírka‘.

Kodifikace - shrnutí právní látky do zákoníků.

Codex iuris canonici - název souboru platného práva římsko-katolické církve, jenž se původně nazýval **Corpus i. c.** (těleso kanonického práva).

Communio / komunio (Lat.) - společenství.

Obecenství křesťanů, najmě těch, kteří přijímají večeři Páně.

Communio sanctorum v Apoštolském kředu značí pův. společenství na svátostných stacích církve, později ‚obecenství svatých‘ (v nebesích).

Communio sub utraque (specie) - přijímání podobojí.

Consilia evangelica (Lat.) - evangelijní rady.

Vyšší mravní závazky plynoucí z evangelia: panictví, chudoba a poslušnost (Mt 19,12,21; 16,24) - součást klasických mnišských závazků a slibů.

Cui - Dec

Cuius regio, eius religio (Lat.) - čí vláda, toho náboženství.

Právní zásada podle mírových ujednání augsburgských a vestfálských (1555, 1648), kterou se řídila náboženská příslušnost poddaných.

Č

Čaitja (San.) - svatyně, shromažďovací síň buddhistické obce, určená ke zvěstování a k rozjímání; pravouhlá místnost se sloupořadím, s apsidou pro stúpu, v níž se ukrývaly jak ostatky, tak texty súter. Dnes tvoří její střed zobrazený Buddha.

Čaj (Čín.) - doslova ‚půst‘.

Patří k hlavním obřadním projevům v taoismu; provází kolektivní doznání hříchů spojené se zaklínáním božstev.

D

Dalajláma (Mongol. / tibet.) - ‚učitel, jehož moudrost je velká jako oceán‘.

V Tibetu jde o ‚kundüna‘, inkarnaci bódhisattvy; vrchní správce tibetského teokratického státu.

Darbysmus - společenství oddělené na počátku 19. stol. od tzv. Plymouthských bratří, založené anglikánským duchovním Darbym jako sdružení ‚bratří vedených Duchem svatým‘, zbožně žijící pokud možno bez pevných struktur.

Decorum pastorale (Lat.) - důstojnost pastýřská.

Zásady chování přiměřeného duchovenskému stavu.

Deismus Z lat. deus = bůh.

Nábožensko-filozofický názor (18. stol.), že Bůh sice stvořil svět, nicméně pak do něj nezasahuje a zejména že se dějinně nezjevuje; tzv. rozumné, přirozené náboženství.

Dekalog Z řec. déka = deset; lógos = slovo, shrnutí.

„Deset slov“, desatero Božích přikázání (2M 20,2-17). *Vedle* toho Dodekalog (řec. dódeka = 12) - dvanáctero příkazů (5M 27,15-26).

Dekret Z lat. decernó = rozhodovat, usnášet se, vyhlásit.

Rozhodnutí koncilů, resp. biskupů se zákonnou platností.

Dekretály - středověké sbírky papežských disciplinárních výnosů.

Démon Z řec. daimónion, daimón = neosobní moc, duch-rozdělovač.

Božstvo osudové, v pohanské filozofii jak dobré, tak zlé; v biblickém náboženství jde o „běsy“.

Denominace Z lat. denóminó = pojmenovat po někom; nómen = jméno, název.

V angličtině se ujalo ve významu jmenování do funkce, v Americe se tím především rozumí název náboženské společnosti.

Denziger - citační zkratka podle zhotovitele „Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum“, tj. souboru vyznání, vymezení a vyhlášení ve věci víry a mravů (1854, pak v několika dalších vydáních).

Deo volente (Lat.) - bude-li tak chtít Bůh („s pomocí Boží“).

Derviš (Pers.) - žebrák.

Člen v chudobě žijícího společenství, v němž se usiluje o mystické sepětí duše s božstvem za pomoci sugestivních projevů (včetně tance).

Det - Dia

Determinismus Z lat. déterminó = omezit, vymežit.

Přesvědčení, že lidská vůle je - osudově - předurčena. (*Protiklad*: indeterminismus, liberum arbitrium - svoboda rozhodovat se.)

Deus (Lat.) - bůh.

V teologických pojmech: Deus absconditus - skrytý Bůh (Iz 45,15); D. revelatus - zjevený Bůh; D. ex machina - mechanické působení Boha; D. sive natura - Bůh ztotožněný s přírodou, její substance (Spinoza, 17. stol.).

Deutero- (Řec.) - druhé, druhotné.

Deuterokanonické (druhotné) spisy, jejichž příslušnost ke kanonu se zpochybňuje.

Deuteronomium - opakování Zákona (v 5. knize Mojžíšově).

Devotio moderna (Lat.) - soudobá zbožnost.

Hnutí ‚bratří společného života‘ (15. stol.) pro zbožnost hlubší a efektivnější.

Devotní Z lat. dévótus = zasvěcený, zbožný.

V češtině má toto označení hanlivý přídech.

Devocionálie - předměty k pobožnosti (modlitební růženec, sošky či obrázky svatých atd.).

Dharma (San.) - držet, nést.

Odkaz k věčnosti v hinduismu a buddhismu; kosmický zákon určující etické chování člověka.

Diákon (Řec.) - posel, průvodce, služebník.

Pomocník v prvotních křesťanských obcích; historicky pak předstupeň ke kněžství.

Diakonie - služebnost uložená církvi, služba životu a organizovaná sociální práce (charita).

Dialektika Z řec. dialégo = rozbírat, rozmyšlet.

Dialogické, přesvědčivé podání myšlenky, vedení důkazu (s pomocí tezí a antitezí k syntéze).

Dialektická teologie - evangelický myšlenkový směr po 1. světové válce, jenž zdůraznil Boží transcendentu vůči všem vnitrosvětským mohutnostem, napětí mezi Božím zjevením a mezi vším lidským. (Teologie Slova, teologie zjevení - Barth, Bultmann, Brunner, Gogarten.)

Diaspora Z řec. diaspeíro = roztrušovat, rozptylovat.
Roztroušení židů mimo Palestinu. Pak členové církve, žijící v převážně nevěřícím, popř. jinak věřícím prostředí.

Didaché (Řec.) - učení, návod, nauka.
Název spisu v duchu apoštolů stran pořádků v církvi (Sýrie, v letech 100-130).

Dichotomie Z řec. dichóthen = ze dvou stran, podvojně.
Zejména jde o dělení člověka na duši a tělo; (trichotomie pak značí trojčlennost atd.).

Dieceze Z řec. dioikéo = přebývat, spravovat.
Provinční správní útvar, na Západě dodnes církevní oblast s vlastním biskupem.

Disciples of Christ (Angl.) - Učedníci Kristovi.
Americké baptistické uskupení (od r. 1809), jež zavrholo ve jménu Bible a touhy po jednotě všecka historická křesťanská církevní učení.

Ditheismus (Řec.) - víra ve dvě božstva, většinou mužské a ženské.

Divinace (Lat.) - božské vnuknutí, tušení skrytých (budoucích) věcí.

Dogma (Řec.) - mínění, nález.
Nauková výpověď zásadního významu pro věření; **dogmatika** - nauka o základních pravdách křesťanské víry.

Doktrína (Lat.) - vyučování, nauka.
Doktrinářství - strnulé lpění na určitých naukách.

Dóm - Dži

Dóm Z lat. domus dei = dům Boží.

Významný katolický kostel zaopatřovaný skupinou ustanovených duchovních (kanoniky, kapitulou). *Katedrála* je pak hlavním arcibiskupským kostelem (s katedrou, tj. sedadlem, stolicí).

Dominus vobiscum (Lat.) - Pán s vámi.

Kněžské liturgické zvolání; *odpověď*: „et cum spiritu tuo“ - „(budiž) i s tvým duchem“.

Doxologie Z řec. dóxa = podoba, sláva, lesk.

Liturgický chvalozpěv (Ř 11,36), dogmaticky přesné velebení trojičného Boha (Otce, Syna, Ducha svatého).

Druidové - pevně organizovaní keltští šamanští kněží (snad včetně žen), doplňující svůj stav z příslušníků předních rodů.

Dualismus Z lat. duo = dva.

Nauka o dvou neslučitelných principech (hmota - duch, duše - tělo, zákon - láska). *Protiklad*: monismus (řec. monos = jeden) - nauka převádějící všechnu skutečnost pok00ud možno na jedno východisko.

Duchoborci (Rus.) - spiritualistická sekta pravoslavných Rusů v 18. století.

Dulie Z řec. dúlos = podrobený, otrok.

Kultické uctívání svatosti (lat. veneratio, adoratio); **latreia** (řec. ‚poddanství‘) - Bohu zasvěcená služba.

Džihád (Arab.) - svatá válka na obranu islámu.

Džinismus - indické náboženství pojmenované snad podle čestného titulu svého heroického zakladatele Vordhamány Mahá-víry (4. stol. př. n. l.). Nevěří se tu v bohy; božský princip přebývá v každé duši, z čehož vyplývá i požadavek neubližovat ničemu živému. Přísnou askezí (ahimsa) lze se osvobodit od neustálého cyklu znovuzrození.

Džinové - duchové.

E

Ekleziologie Z řec. ekklesia = shromáždění, výběr, církev.

Nauka o církvi.

(Lat.) **ecclesia** visibilis / invisibilis - církev viditelná / neviditelná; e. militans - c. bojující; e. triumphans - u Boha vítězná; e. semper reformanda - c. stále potřebná reformy.

Ektenie Z řec. ekteíno = rozprostírat, směřovat.

Přímluvné modlitby předkládané Bohu.

Ekonomie Boží spásy - Boží plán záchrany pro život, zjevení Boží péče o člověka vyjádřené od Zákona přes proroky až po Ježíše Krista.

Ekumena Z řec. oikumene = zabydlená země, svět.

Církevní směřování k jednotě církví a jejich svědectví po světě.

Ekvivalent Z lat. aequus = rovný, stejný; valeo = mít sílu, platit.

Stejnohodnotný, rovnocenný prvek.

Eleison Z řec. eleéo = litovat, smilovávat se.

Žádost pánu (kýriovi-mocnáři) o slitování.

El / Elohim (Hebr.) - Bůh, bohové.

El je titul nejvyššího izraelského Boha, Boha smlouvy.

Elamité - vyznavači pantheonu 37 božstev (s Velkou matkou) v období starším než čtyři tisíce let v jižním Íránu (ještě před Peršany).

Elevace Z lat. elevo = pozdvihnout, vyzdvihnout.

Pozdvihování hostie a kalicha při mešní konsekraci.

Emanace Z lat. emanó = vyvěrat, řinout se.

Vylití božského na svět (aniž by tím ubývalo zdroje).

Eminence Z lat. emineo = vyčnívat, vynikat.

Čestný titul pro kardinály (Výsost).

Emp – Epi

Empirie Z řec. *émpeiros* = zkušený, známý, povědomý.

Zkušenost. **Empirismus** - snaha odvozovat poznání toliko od zkušenosti. (*Protiklad*: racionalismus, spekulace.)

Encyklika Z řec. *kýklos* = kolo, obíhání dokola.

Oběžník papežův.

Encyklopedie Z řec. *én* = uvnitř; *kyklóo* = řadit, shromažďovat (cyklus); *paid-* = vzděláv-. (Novolat. *encyclopaedia*).

Soustavně uspořádané poznatky a názory všeho vědění, resp. jeho určitých ucelených oblastí.

Entheismus Z řec. *én* = uvnitř; *theós* = bůh.

Hledání boha ve všem.

Entuziasmus Z řec. *enthusiáo* = být v božském nadšení, bez sebe.

Za entuziasty bývají označováni křesťané se zvláštním duchovním sebevědomím, upřednostňující horlivou aktivitu před myšlenkovou přesností a kázní.

Enuma eliš - úvodní slova babylónského sedmitabulkového eposu o stvoření světa (souboj Marduka s Tiámatou); doba vzniku: za Nabukadnezara, ve 12. stol. př. n. l.

Eón Z řec. *aión* = dlouhý věk, věk světa.

V křesťanství se tím míní nový věk započatý příchodem Kristovým, vyznávaný jako nástup věčnosti.

Eparchie (Řec.) - vládní útvar.

Provincie, dodnes hierarchovo území v pravoslavné církvi (latinská diecéze).

Epifanie Z řec. *epifaínō* = ukazovat se, zjevovat se shůry.

Zjevení. (Teofanie - zjevení Boha.)

Epikleze Z řec. *epikaléo* = volat ku pomoci.

Liturgické vzývání Ducha svatého, aby proměnil prvky večeře Páně, nebo srdce shromážděných pro její přijetí.

Epištola Z řec. epistolé = psaní, list, dopis.

Apoštolské listy psané do náboženských obcí, zařazené do kanonu Nového zákona (za evangelia).

Epitaf Z řec. táfos = pohřeb, hrob.

Pamětní deska s nápisem.

Éra (Pozdnělat. aera = časový úsek).

Základní předěl pro počítání času: Židé od stvoření světa - 3761 př. n. l., Řekové od první olympiády - 776 př. n. l., Římané od založení města - 753 př. n. l., křesťané od ‚narození Kristova‘ (l. P.), muslimové od Muhammadovy cesty z Mekky do Medíny - 622 n. l.

Eremité Z řec. erémía = pustina.

Mniši přebývající v pustině, v samotě (monaché).

Eséni Z aramej. hasen / hassajja = svatí, boží.

Náboženská skupina vzniklá z protihelénistického hnutí v židovstvu makabejské doby. Dochovaly se po nich Svitky od Mrtvého moře (Kumrán).

Eschatologie Z řec. éschatos = nejposlednější, konečný, věčný.

Nauka o ‚posledních, ‚svrchovaných událostech, o završení a naplnění všeho dění a bytí, jak přichází z budoucnosti.

Esoterika Z řec. eisotérikos = vnitřní.

Chování a znalosti, které jsou známy jen kruhu vyvolených a jsou těmi zasvěcenci drženy v tajnosti.

Ethos / etos (Řec.) - zvyk, obyčej, mrav.

Etika - nauka o mravnosti a jejích zásadách. Klasická křesťanská etika sedmi ctností spočívá na třech ctnostech božských (víra, láska, naděje) a čtyřech kardinálních (moudrost, spravedlnost, statečnost, umírněnost).

Etiologie Z řec. aitia = příčina, původ, zavinění.

Zpětné uvádění poznání na event. mytologickou či dějinnou základnu; nauka o hledání původu nebo příčin něčeho zásadně významného.

Euf – Exh

Euforie (Řec.) - pozvednutý hlas, povznesená nálada, nadšenost.

Eucharistie Z řec. éu = dobře, pochvalně; cháris = milost, vděčnost.

Díkuvzdání za cestu Boží spásy vrcholící obětí Kristovou, jak se liturgicky zpřítomňuje jeho poslední večeří.

Eulogie (Řec.) - chvalořeč, velebení.

Modlitba při starobylém bohoslužebném předkládání chlebě shromážděnou obcí, jež se pak event. rozdávaly těm, kteří přijít nemohli.

Evangelium (Řec.) - odměna dobrým poselstvím.

Ježíšovo poselství a svědectví o Kristu, jak je podáno ve čtyřech verzích v rámci křesťanského Nového zákona (ev. Matoušovo, Markovo, Lukášovo, Janovo).

Evangeliář - část Bible s plným textem čtyř evangelií (někdy s kanonizačními a konkordančními tabulkami, resp. s ilustrační přízdobou).

Evangelíci - příslušníci církví vzešlých ze světové reformace a její snahy o výlučné přimknutí k evangeliu.

Evangelizace - šíření evangelia mimo běžná bohoslužebná shromáždění, mezi ochablé věřící nebo ještě nevěřící.

Evangelikálové - pietističtí probuzenci, resp. vyznavači křesťanského fundamentalismu.

Exarcha Z řec. ex = mimo; archós = první, vrchní, starší.

Byzantský místodržitel; pak zástupce patriarchy v zahraničí.

Exegeze Z řec. exegéomai = jít kupředu, vykládat.

Vědecký výklad textu v jeho vlastním smyslu (textová kritika).

Exercicie Z lat. exercitō = vytrvale cvičit.

Duchovní cvičení, zejména modlitbou.

Exhomologeze Z řec. ex = vy-; homologéo = srovnávat se, přiznávat se.

Doznání hříchů, pokání.

Exhorta-ce (Lat.) - výzva, vybídka.

Připomínka, napomenutí; specificky před přijetím večeře Páně (1K 11,27nn).

Existence Z lat. *existó* = vystoupit, vyskytnout se, žít.

Existenciální výklad Písem předpokládá, že jistá všeobecná pravda může a musí člověka zasáhnout - jen se musí podat přiměřeně životním podmínkám a otázkám.

Existencialismus - filozofický a umělecký směr upřednostňující sebeuskutečňování člověka před jeho tzv. bytím (*existere contra esse*).

Exkomunikace Z lat. *é, ex = z, od, mimo; comunicó = sdílet, společně přijímat.*

Vyloučení z církevního společenství; po vyloučení z účasti na večeři Páně může následovat velká klatba (*exsakrace*).

Exodus (Lat.) - vyvedení.

Cesta Izraele z egyptského poddanství; 2. kniha Mojžíšova.

Exorcismus Z řec. *exorkóō* = zavazovat přísahou.

Zapřísahání a vyhánění zlých duchů, démonů; v případě křtěnců se to dalo modlitbou, pohrůzkami, vzkládáním rukou, znamenáním křížem nebo s pomocí dechu.

Extáze (Řec.) - vystoupení z normálního stavu, vytržení.

F

Faith and Order (Angl.) - víra a řád. Ekumenické hnutí od r. 1927.

Fakir (Arab.) - chudák.

Islámský vyznavač, jenž rezignoval na hmotné statky; v Indii osoby, jež opustily svou kastu a odříkají se světa.

Far – Fun

Farizeové - židovská náboženská strana přesných ,následovníků tóry‘ (hebr. paraš); uzavřené bratrstvo, cítící odpovědnost za celý národ.

Fascinosum Z lat. fasconó = očarovat, uhranout.

Tajuplně přitahující božská moc; (*protiklad*: tremendum - hrozné, strašné božství).

Fatalismus Z lat. fátum = osud.

Pocit a názor, že všechny události jsou předem určeny osudem (božstvem) a vztah k budoucnosti je tedy celkem lhostejný.

Fetiš Z portug. feiticso - předmět.

Nástroj s mocnou nadpřirozenou (démonskou) silou.

Fideismus Z lat. fidés = víra.

Nauka, že metafyzické, náboženské a též morální pravdy jsou neodvoditelné z rozumu, nýbrž jsou dostupné pouze vírou.

Flagelanti Z lat. flagellum = bič, důtky.

Extatické hloučky táhnoucí 13. - 14. stoletím, chtějící sebe-mrs-kačstvím dosáhnout odpuštění hříchů i trestů (morových ran).

Flectamus genua (Lat.) - padněme na kolena!

Fráter (Lat.) - bratr.

Název pro člena řádu, laika bez svěcení; duchovenská osoba je páter - otec.

Fundamentalismus Z lat. fundámentum = základ, hlavní podmínka.

Evangelické hnutí v USA, jež od konce 19. století vede boj za ‚pravověří‘; konkrétně zastává slovní inspiraci Písem a z toho úhlu též zamítá moderní poznatky přírodních věd. Dnes se takto označuje každé radikalistické hnutí s náboženským podtextem.

Fundamentální teologie - ústřední složka katolického bohosloví, resp. apologetická disciplína obhajující základní obsah víry rozumovými argumenty.

G

Galikanismus (Lat.) - Gallia, římské území za Alpami.

Snahy o královské a parlamentní výsady nad francouzskou církví, jimiž se od poloviny 14. stol. omezovala papežská moc na daném území a prosazovala jistá osobitost této církve.

Gehenna (Hebr.) - Hinnomské údolí.

Údolní jeskyně jižně od Jeruzaléma, v pozdním židovstvu předpokládané místo posledního soudu.

Gematria Od řec. geometría = zeměměřičství)

Kabalistická praktika, podle níž každé písmeno má svoji číslici (a svůj význam).

Genesis (Řec.) – zrod

Stvoření světa a člověka; 1. kniha Mojžíšova.

G(h)etto (Ital.) – vydělená část.

Přidělený bydlíštní okrsek (pro Židy).

Gilgameš - král z urucké (mezopotámské) pověsti, hrdina babylonsko-asyrského národního eposu (3. tisíciletí př. n. l.).

Gítá - sanskrtský název významných básnických skladeb.

Glagolice Ze stsl. glagolit = mluvit.

Staroslověnské písmo cyrilometodějské misie; později (v Bulharsku) zjednodušené na cyrilici, dodnes užívanou v pravoslavném světě.

Glosa Z řec. glossa = mluva, řeč, jazyk, slova.

Výklad k těžkým textovým místům. (Lat.) g. interlinearis - mezi řádky; g. marginalis - po okraji textu; **glosář** - kniha vykládající obtížná slova.

Glosolalie Z řec. glossa + laleo = mluvit, breptat.

Obdaření mluvit ve vytržení cizími, nesrozumitelnými jazyky (1K 14).

Gnó – Gyr

Gnóze Z řec. gignósko = poznávat.

Náboženský směr v prvních staletích n. l. v helénistické oblasti. Vycházel z představy o porušení počáteční říše světla pádem archontů, z čehož vznikl svět; v člověku zůstaly jen jiskry onoho světla. V pozdější době pokládali se **gnostici** za nositele ducha (pneumatici), *na rozdíl* od psychiků (pocitoví lidé) a zejména od hyliků (sarkiků, somatiků) - povrchních tělesných lidí.

Gog a Magog - protibožské kníže či národ (Zj 20,8).

Gospel Song (Angl.) - biblická, evangelní píseň. Duchovní zpěv Afroameričanů (spirituály).

Grál (Starofranc.) - legendární zázračná miska od Ježíšovy poslední večeře, do níž Josef z Arimatie měl zachytit Kristovu krev; sekta založená Bernhardtem, zvaným Abdr-ru-šin, mesiášsky uctívaným.

Gregoriánský zpěv - středověký jednohlasý církevní zpěv pojmenovaný po slavném papeži Gregorovi (Řehoři I., † 604).

Gregoriana - univerzita s původně protireformačním zaměřením, založená v Římě r. 1551.

Guru (San.) - ctihodný.

Náboženský učitel, zprostředkovatel, případně považovaný až za vtělení určitého božství.

Gyrovágové Z řec. gyrós = pokřivený; lat. vagus = potulující se. Neuznávání mniši bez vazby na klášter a na konkrétní církev.

H

Habib (Arab.) - přítel.

„Přítel Boží“ - čestný titul Mohammedův.

Hadít - arabská tradice údajných činů a výroků Mohammedových.

Hadž / hidžra (Arab.) - pouť.

Cesta do Mekky. (Touha a povinnost každého muslima.)

Hagada (Hebr.) - vyprávění, učení, výroky.

Ústní a později i zaznamenané výklady nekanonizované látky Tóry pro obec.

Hagios (Řec.) - svatý.

Hagiografie - pátrání o svatých, písemnictví o nich.

Hákový kříž - pravouhle či obloukovitě znázorněný sluneční kotouč na své pouti, jeden z nejstarších kultických symbolů pro život, plodnost a štěstí (4. tisíciletí př. n. l.).

Halacha (Hebr.) - obyčej.

Závazné židovské zvykové právo odvozené od Tóry, Hagady a Mišny.

Hamartologie Z řec. hamartáno = nedosahovat, chybovat, provinít se, hřešit.

Nauka o hříchu.

Haram / harem (Arab.) - svatý, zakázaný okrsek.

Harmagedon - mytické místo „poslední bitvy“, zmíněné ve Zj 16,16.

Haskala (Hebr. - osvícenost).

Židovská emancipace v 19. století.

Hedonismus Z řec. hédos = chuť, požitek, rozkoš.

Poživačnost, soustředění na vlastní štěstí.

Hekatomba (Řec.) - oběť stovky volů.

Velkolepá oběť (jako ztráta lidí).

Hel –Hes

Helénismus Hélien = Řek (jméno praotce všech Řeků).

Řecký duch doby kol narození Ježíšova se svou orientálně ovlivněnou kulturou. Vepsal se do obecné mluvy ‚koiné‘, ve které je pořízena Septuaginta i záznam Nového zákona; ovlivňoval myšlení řady církevních Otců.

Henoteismus Z řec. hénos = starý, přední.

Upřednostňování jednoho z bohů, předznamenávajícího atributy ostatních.

Heortologie Z řec. heorté = svátek, slavnost, hod.

Nauka o církevních svátcích.

Hereze Z řec. hairéō = volit, zastávat něco (vybírat si, být náchylný).

Výběrové zastávání určité části svědectví Písem nebo nauky, neporozumění či odmítání jiného platného učení.

Heretik - pomýlený křesťan, čes. kacír (z němec. Quetzer - žvanil, hanobitel).

Hermeneutika Z řec. hermeneúō = vyjadřovat, tlumočit, vykládat.

Přístup k Písmům, resp. ke křesťanským naukám a jejich výklad jako dar a umění i jako určitá metoda.

Herrnhut - osada v německém Sasku, česky zvaná Ochránovem.

Tu našli útočiště u hraběte Zinzendorfa a svou církev obnovili Čeští bratři (r. 1722).

Hesla Jednoty bratrské - knížečka biblického poselství na každý den roku; vydává ochranovská (herrnhutská) Jednota od r. 1731.

Hesychasté Z řec. hēsychos = klidný, pokojný, tichý.

Mniši (14. stol.), toužící patřit na ‚nestvořené božské světlo‘ s pomocí svého procvičovaného maximálního soustředění (mystika).

Heterodoxie Z řec. héteros = druhý, jiný; dóxa = myšlenka, oslava.

Nepravá víra (*na rozdíl* od pravé - ortodoxní).

Heteronomní Z řec. héteros = druhý, jiný; nómos = zvláštnost, obyčej, zákon, řád.

Všeobecně platná zásada, které se člověk podřizuje; (*proti-klad*: autonomie).

Heuristika Z řec. heurisko = slídit, nacházet, získávat.

Postupné myšlenkové pátrání, vyhledávání.

Hexagram Z řec. heks = šest; gramma = vyryté, značka, písmeno.

Židovská (Davidova) hvězda.

Hexapla Z řec. číslovky 6.

Šestidílné biblické dílo Origenovo († 254) sdružující hebrejský praxtext Písem sv. i jeho překlady.

Hierarchie Z řec. hieréús = bohu zaslíbený, svatý, kněz; archos = první, vůdčí (seřazený).

Rozčlenění podle kněžské hodnosti, resp. podle významu (hierarchie hodnot). (Lat.) hierarchia ordinis - členění kléru podle sedmi stupňů svěcení; h. jurisdictionis - členění pravomocí.

Pravoslavný **hieromonachos** - mnich s kněžským svěcením.

Hierogamie Z řec. hieros gamos = svatá svatba.

Náboženská představa, event. s vlastním imitovaným aktem, znázorňujícím stvoření přírody.

High Church (Angl.) - horní, vrchní církev.

Anglikánské obce tendující ke katolicismu. *Protikladem* je

Broad či Low Church (široká, obyčejná církev).

Hinajama (San.) - malé vozidlo.

Osvojování si buddhistické spásy prostřednictvím sebezapírání; jde tu o vlastní emancipaci, *na rozdíl* od **mahájány** zaměřené k vysvobození všech bytostí.

Hin - Hug

Hinduismus - indické náboženství vědění s božstvy Višnu, Šivy a dalších; samo sebe nazývá sanátana dharma (věčný řád). Toto náboženství ‚nejvyšší pravdy‘, až do nepřehlednosti členité, je příznačné vírou v cyklický zánik a znovustvoření světa, provázenou očekáváním znovuzrození (reinkarnace) při účinnosti zákonů osudu (karmy). Knižními památkami jsou védy a upanišady.

Hodegetika Z řec. hodós = cesta; gétés = pěstitel.

Nauka o vedení (duchovněpastýřském).

Homilie Z řec. homilía = společenství, rozmluva, učení.

Promluva (kázání) postupující v biblickém textu verš po verši.

Homiletika - nauka o kázání a kazatelství.

Homogenní Z řec. homo- = sou-, spolu-, stejno-; génna = rození.

Stejnorodý; (*protiklad*: heterogenní).

Homologie (Řec.) - jednomyslnost, souhlas.

Homologumena - Písma, jež uznala stará církev za příslušná do novozákonního kanonu; (*protiklad*: antilegomena).

Hora (Lat.) - hodina.

Hore - katolickému mnišstvu a kléru předepsaná modlitební zastavení podle časového rozvrhu (7 - 8 krát denně), ‚modlitby hodinek‘ podle breviáře; **horologium** - pravoslavná liturgující kniha pro totéž.

Hospic Z lat. hospitium = pohoštění, pohostinství.

Křesťanský vedený pohostinný dům (hotel, ústav).

Hostie (Lat.) - obětní zvíře, přinášena žertva.

Od středověku nekvašený kulatý tenký chléb (oplatka).

Hostia laudis - oběť chválením Boha.

Hugenoti Z franc. eignots = spříseženci. Francouzští kalvinisté, proti nimž byla vedena válka (s tzv. dragonádami) od r. 1562; po porušení Nantského míru (1598) odcházeli od r. 1685 ze země.

Humanismus Z lat. h \acute{u} m \acute{a} nit \acute{a} s = lidství.

Učené hnutí 14. - 16. století (a později), oživující antické ideály lidství (ctnosti, duchovnost, individuální seberealizace).

Huterští bratři - přísná skupina novokřtěnců, původně v 16. století pod vedením Jakoba Hutera na Moravě, za pronásledování se dočasně rozšířivší do světa.

Hymnus / hymna Z řec. h \acute{y} m \acute{n} é \acute{o} = zpívat, opěvovat, oslavovat. Chvalozpěv; **hymnarium** - knížka duchovních písní; **hymnologie** - vědecké zkoumání církevních zpěvů.

Hypnopsychité Z řec. h \acute{y} p \acute{n} ó \acute{o} = spát; psyché = duše.

Zastánci učení, že duše mezi smrtí a zmrtvýchvstáním pouze upadá do spánku.

Hypostaze (Řec.) - základ, podstata (lat. substantia).

Zvěcnění či zosobnění určitého abstrakta, popř. myšlenky (např. božské hypostaze v Trojici); druhý termín, **úsia**, značí statek, bytost, bytí.

Hypoteza Z řec. h \acute{y} pó- = pod, vespod, v základu; thesis = položení, uložení.

Podklad, základní myšlenka; domněnka, ještě ne dosti potvrzená poznávací metoda; hypotetický – domnělý, předpokládaný.

CH

Chálíf(a) (Arab.) - zástupce, představitel.

Následovník Mohammedův, politicko náboženský vůdce v islámském světě.

Chanuka (Hebr.) - zasvěcení.

Židovská synagogální slavnost očekávání světla (1Mkb 4,59).

Char – Chir

Charakter Z řec. charáσσo = ostřit, rýt, razit.

Osobitost, ražba, též hodnota.

Character indelebilis - vyznání nezničitelnosti svátostného znamení (křtu, biřmování a svěcení pro kněžství).

Charisma Z řec. cháris = vděk, přízeň, milost.

Boží dar z milosti, z Ducha svatého (1K 12). **Charismatické hnutí** - uplatňování zvláštních duchovních nadání a zkušeností uvnitř církve, nebo v odloučivších se ‚letničních‘ (pentekostálních) společenstvech.

Charita Z lat. caritas = vážnost, úcta, láska.

Katolická diakonie (sociální služba).

Franc. charité - bezplatná nemocnice pro chudé.

Chasidští - „zbožná“ konzervativní náboženská strana v době makabejské, držící se přísně Zákona a vzdorující helénizaci. Pak v 18. století sektářské hnutí hledající odloučení od všeho zla v očekávání mesiášské doby, a to až prostřednictvím mysticko-extatického sjednocování s Bohem.

Cherubín (Akad. / hebr.) - mytologická smíšená postava s lidskou tváří a zvířecími křídly. Andělská bytost, strážce na svatých místech (1M 3,24), nositel Božího trůnu (1Sa 4,4); **serafín** - obdobná bytost u Božího trůnu (Iz 6,2.6), původně s hadí podobou.

Chiliasmus Z řec. chiliás = tisícovka; (latin. milénium).

Očekávání tisíciletého mezivládí Krista a spravedlivých na zemi (Zj 20,4n). Někdy zmatené představy o závěrečném střetání dobra a zla (antikrist).

Chirotonie Z řec. cheir, cheiro = ruko-; tónos = natažení, vztažení.

Rozprostírání rukou nad hlavou, konkrétně při svěcení prokněžství nebo při ustanovování biskupů. (*Chiromantie* - věštění z dlaně.)

Chlysté - ruští sebemrskáči (flagelanti) nazývající se „Boží lidé“; blouznivecko mystická sekta v 17. století.

Chrisma (Řec.) – mast, (křížmo).

Chrismatio - pomazání svěcených osob, resp. křtěnců směsí olivového oleje a balzámu.

Christian Science (Angl.) - Křesťanská věda.

Roku 1874 v Bostonu Marií Bakerovou založené hnutí pro osvobození od hříchu, nemoci a smrti způsobem odvratu od všeho materiálního, za pomoci mystického sjednocování s neosobním bohem.

Christos / Kristus Z řec. chrísma = mast, olej.

Pomazaný Hospodinův (hebrej. Mesiáš); titul Ježíše - vedle Syn boží, Vykupitel, Spasitel...

I

Idea (Řec.) - vnější podoba, obraz, odlišná povaha.

Myšlenkový, dokonalý předobraz každé věci.

Ideologie - soustava určitých idejí, názorů a pojmů společenského vědomí.

Ideál - vzorová, vysněná podoba; **idealismus** - starobylý názor a od 18. století živý filozofický směr, pro který nejvnitřnější bytí světa je duchovní povahy. (Ozvěna platonismu.)

Idiom Z řec. idios = svůj.

Osobitost; v teologii se ‚idiomem‘ nazývá především zvláštnost dvou přirozeností Kristových - božské a lidské.

Idol Z řec. - lat. ídólum = obraz, představa, modla.

Idolatrie - uctívání obrazů božstev.

Iko – Inc

Ikona Z řec. eikós = podobizna, podobenství, obraz.

Pravoslavný svatý obraz skrývající přítomnost Boha; **ikono-
grafie** – ‚psaní‘ ikon; **ikonostas** - chrámová předoltářní stěna
s ikonami; **ikonodulie** - uctívání obrazů; **ikonoklasmus** - za-
mítání, ničení posvátných obrazů.

Imám (Arab.) - představený.

Islámský učenec, nebo i předák při modlitbě v mešitě; u šíitů
se má za Mohammedova proroka.

Imanence Z lat. in = v; maneo = tkvět v..., trvat.

Bytí uvnitř, ve světě, vnitrosvětскost; (*protiklad*: transcen-
dence - zásvětnost).

Imitatio Christi (Lat.) - napodobování Krista.

Výzvy a návody k následování Spasitele v mystickém 15. sto-
letí (např. Tomáš z Kempen).

Immanuel (Hebr.) - s námi Bůh.

Kultická formule (Iz 8,10) i osobní titul (Iz 7,14; Mt 1,23).

Imperativ - indikativ Z lat. imperátum = nařízení, rozkaz; in-
dicó = prostě oznamovat.

Používá se při klasifikaci biblických výroků co do jejich nalé-
havé závaznosti.

Imprimatur (Lat.) - ať se tiskne.

Církevní souhlas k tisku a šíření knihy, umístěný na rubu ti-
tulu; ‚nihil obstat‘ - nic nepřekáží, není závadné.

Inaugurace Z lat. augur = ptakopravec.

Původní akt zasvěcení chrámu, mj. věštbou (haruspicium),
přenesl se na akt uvedení v úřad.

Incenzace Z lat. incendó = zapálit obětní oheň.

Okuřování ‚kadidlem‘ na bázi pryskyřice; vonný kouř má zná-
zorňovat k Bohu stoupající úctu.

Independenti Z lat. dependeó = záviset.

Hnutí, jež se odpoutávalo od oficializující se reformační anglické církve; zčásti byli jeho stoupečníci nuceni k emigraci.

Index librorum prohibitorum (Lat.) - ukazatel, seznam zakázaných knih.

Vedený v Římě od r. 1559 (protireformace), dnes prakticky bez významu.

Infallibilita Z lat. falló = mýlit se, znejistit, klamat.

Neomylnost, mj. přiřčená papeži ve věcech víry (dogmatu) a mravů, pokud vyhláší své soudy ‚ex cathedra‘ (ze svého stolce, oficiálně).

Infernum (Lat.) - podsvětí.

Rejdiště ďábla, peklo.

Iniciace Z lat. initió = zasvěcovat, očišťovat.

Rituální zasvěcení do určitého tajemství, vstup do nového životního stavu (obřezka, křest).

Inkarnace (Řec - lat.) - vtělení do masa a svalů; carneus – tělesný, pozemský.

Vtělení Boha do Syna (J 1,14).

Inkvizice Z lat. inquiró = vyhledávat, vyšetřovat.

Zkoumání víry od r. 1232 za pomoci papežského tribunálu (dominikánského) v zájmu potírání kacířství.

Inspirace Z lat. spíró = dýchat.

Svatá Písma jsou inspirována Duchem svatým: věcně (reálně), nebo slovně (verbálně)?

Instalace / introdukce (Lat.) - zřízení, uvedení (v úřad).

Instrukce (Lat.) - navedení, poučení.

Rozsáhlejší vyjádření kardinálské kongregace.

Intercese Z lat. inter-cédó = vstoupit mezi, zasáhnout v něčí prospěch.

Přímluva, přímluvná modlitba.

Interdikt Z lat. inter-díco - zapovídat, zakazovat.

Trestný zákaz výkonu církevních úkonů (klatba).

Interkomunio Z lat. inter = mezi; communio = společenství.

Katolický a později svébytný ekumenický pojem pro „společenství u cizího oltáře“, pro mezicírkevní přijímání večeře Páně.

Intinkce Z lat. intingó = namáčet.

Noření hostie do vína v kalichu při vysluhování večeře Páně.

Introit Z lat. intró = vstupovat dovnitř, zahajovat.

Vstup kněze do shromaždiště, v případě hierarchie doprovázený žalmickým zpěvem chóru; úsek v křesťanské bohoslužbě.

Investitura Z lat. vestis = oděv.

Udělení vysokého úřadu symbolizované jak oděvem (obláčením), tak např. korunou, berlí ap.; (též instalace, intronizace).

Invokace Z lat. vox = hlas, volání.

Oslovení Boha na začátku listiny; vzývání svatých ve smyslu jejich přímluv u Boha (adorace).

Iregularita Z lat. régula = měřítko, pravidlo.

Nepravost či nedostatečnost, jež je překážkou pro udělení svěcení, resp. výkonu kněžského úřadu.

Irenický Z řec. eiréné = mír, pokoj.

Mírový, mírotvorný, smírný.

Iroskotská církev - víceméně samostatná irská církev (po r. 400), řízená přímo z klášterů a misijně dalekosáhle činná (hybernové).

Irvingiáni - entuziastická sekta založená E. Irwingem († 1834), se zaměřením na obnovu prvokřesťanské zbožnosti (očekávání brzké paruzie, jmenování nových apoštolů).

Islám (Arab.) - spolehnutí na Boha.

Náboženství založené v 7. století Alláhovým prorokem Mohammedem (i za použití tradic izraelských proroků a Krista jako proroka). Knihou zjevení je Korán, kult se omezuje na modlitby. Roku 661 došlo ke štěpení vyznavačů na sunity a šíity.

Íšvara (San.) - pán všehomíra.

Hinduistická představa osobního stvořitele světa.

Itinerář Z lat. eó = jít, cestovat; itúrus - jdoucí.

Záznam cesty, zpráva o ní.

Iús / iúra (Lat.) - právo.

Ius canonicum - kanonické právo; i. divinum - božské; i. humanum - lidské; ius in sacra - právo ve věcech posvátných; i. naturale - právo přirozené.

Izrael (Hebr.) - biblické jméno označující osobu (praotce), zemi a národ, jež původně nejspíš znamenalo „Bůh vládne“, „Bůh bojuje“. (V egyptském záznamu se s ním setkáváme kolem r. 1220 př. n. l.; jako spojený stát se představil v letech 1000 až 926 př.n.l.) Pozdější označení tohoto národa zní ‚Židé‘ a jejich (hebrejské) náboženství se nazývá též judaismem (podle jižní části oné země). U apoštola Pavla nechybí vyznání, že v případě Kristovců jde o „nový Izrael“.

J

Jahve (Hebr.) - Bůh Izraele.

Skrýval se v tetragramu JHVH, s vokálními znaky pro ‚adonaj‘ (Pán), tedy Jahovah/i (- nesprávně čteno jako Jehova!).

Jána (San.) - vozidlo.

Buddhistická představa povozu, s nímž adept překonává cestu k osvícení (bódhi): hínájána, mahájána, vadžrajána.

Jehovisté viz Svědkové Jehovovi (zvaní též „vážní zkoumatelé Bible“).

Jes - Jus

Jesus People (Angl.) - Ježíšovi lidé.

Mládežové náboženské hnutí, jež se ohlásilo r. 1967 v Kalifornii / USA jako protiproud vůči studentskému politickému povstání a drogové scéně; neslo znaky fundamentalismu až rysy extatické.

Jidiš - hebrejsko-německé nářečí Židů ve východní Evropě.

Jin - jang. Základní pojmy všeho čínského myšlení a též náboženství, vyjadřující polaritu tvořivých sil (prapodstat) bez ohledu na vztahy dobra a zla a bez možnosti dospět k ideji božství (tím méně božství osobního).

Jóga (San.) - jho, zapřahání.

Jde o hinduistický filozofický pojem pro touhu po sjednocení s univerzálním duchem, a to za pomoci rozmanitých cvičení vůle a těla.

Jom kipur (Hebr.) - svátek velkého dne smíření (3M 16).

Juda-ismus (Hebr.) - jméno jednoho z dvanácti izraelských kmenů a území v zaslíbené zemi.

Označení pro izraelské, židovské náboženství, jak se počalo utvářet v době babylónského exilu a tzv. druhého chrámu v 6. století př.n.l. a pak za perské nadvlády. Došlo přitom k přechodu k ‚náboženství Knihy‘ - písemné tóry. Následovalo rabínské židovství, jež hledalo modus vivendi v římské Říši.

Justificatio Z lat. iustus = spravedlivý; faciō = činit.

Soudní pojem ‚ospravedlnění‘ užil apoštol Pavel pro ideu lidského ospravedlnění před Bohem pouhou vírou (sólá fidé - Ř 4,16); patřila k ústředním složkám reformačního vyznání víry, v odporu k tehdejšímu katolickému ‚záslužnictví‘.

K

Kába (Arab.) - ústřední islámská mešita. Historicky jde o stavbu s rozměry 15 × 12 × 10,5 m s jedinými dveřmi a tzv. černým kamenem, vevnitř pokrytou černým brokátem.

Kabala (Hebr.) - podání, tradice.

Původně název pro část náboženských knih mimo Pentateuch. Ve středověku došlo ke smíšení biblického náboženství a panteistické filozofie, čemuž posloužil alegorický (jinotajný) výklad Písem. Kabalistikou se zve mystika, jež se mezi Židy pěstovala mezi 13. až 18. stoletím, pak také ‚ezoterní věda‘ na židovství nezávislá.

Kacířství Z řec. *kathairō* = čistit.

Domáhání se čistoty i proti církvi samé (kathaři); pojmenování pro heretiky. (Náš výraz je odvozen od německého Quetzer - doslova žvanil.)

Kaisan (Jap.) - zakladatel hory.

Zakladatel zenového kláštera, jenž byl zpravidla nazván podle hory, na níž stál.

Kálí - hinduistická „černá“ bohyně, manželka Šivy; zobrazuje se s opaskem z useknutých rukou nepřátel a s náhrdelníkem z lebek.

Kališníci / kalixtíni Z lat. *calix* = pohár, kalich.

Husitští (a pozdější) stoupenci všeobecného přijímání chleba, ale i vína z kalicha.

Kalvárie - katolický název pro Golgotu.

Označení pro ‚křížovou cestu‘ v přírodě (na výšině); ve výtvarném umění skupinové zobrazení Kristova ukřižování.

Kalvinisté - stoupenci Kalvínovi († 1564), členové evangelické církve ‚reformované podle slova Božího‘.

Kam - Kar

Kampanila (Lat.) - samostatná věž se zvonem.

Kanán - země Kenaánců, staré označení pro Palestinu, když ji zabírali Izraelité.

Kandidát Z lat. candidus = bíle oděný.

Do bílé tógy oděný uchazeč o veřejný úřad v Římě; ve staré církvi ten, kdo po přípravě slavnostně přistupuje ke křtu.

Kanon (Řec.) - prut jako držadlo na štítě, spona, dutý rákos, měřítko, pravidlo.

Biblický kanon - uznané knihy Bible; mešní k. - ústřední část bohoslužby.

Kanonizace - svatořečení, přijetí svatého do seznamu.

Kanony - církevněprávní naukové a kázeňské formulace koncilů.

Kanovníci - jmenovaní, podle určitého řádu žijící členové dóm-ské kapituly.

Kantikum Z lat. cantó = zpívat.

Biblický chvalozpěv v církevním provedení.

Kancionál - soubor zpěvů církve, zpěvník.

Kapitola Z lat. caput, capitulum = hlava, hlavička.

Členěný text se ,záhlavím‘; pro Bibli se užívá členění na kapitoly od r. 1205 (dělení na verše od r. 1551).

Kapitula - kolegium vůdčích duchovních správců (kanovníků) při katedrálním kostele.

Kaple Z lat. capella = malá prostora k pobožnostem.

Malý samostatný kostelík nebo jen přístavba ke kostelu.

Kaplan (capellánus) - původně duchovní přidělený kapli, nyní duchovní přidělený jedinému faráři, popř. se zvláštním posláním v duchovní správě (nemocnice, věznice, vojsko).

Kardinál Z lat. cardó = čep, stěžež u dveří, osa.

Původně titul biskupů v hlavních římských kostelích, od r. 1059 titul nejvyšších duchovních, oprávněných k volbě papeže

(každý z nich má přidělený titulární kostel v Římě); **kongregace kardinálů** - stálé kuriální úřady.

Karma (San.) - čin, jednání.

Lidský potenciál (charakter); následek lidského konání; chování předepsané vědami, a to v souvislosti s dřívějším a budoucím životem (koloběh života a smrti). Lze říci, že pro hinduisty jde o vyhlídku dobrou, pro buddhisty spíše špatnou.

Karmelitáni(-nky) - mnišské společenství uzavřené v polovině 12. století na posvátné hoře Karmel; pěstovalo uctívání Marie Panny.

Kartuziáni - mnišské společenství sv. Bruna v pustině Cartusia (od r. 1084); pěstovali stálé mlčení, modlitbu, hojný půst, ale i práci rukama. ‚Kartouza‘ (franc.) - samoty propojené chodbami.

Kasta (Portug.) - pohlaví, kmen; ind. ‚jāti‘.

Narozením předurčená forma bytí, hodnota a příslušnost k určité víceméně uzavřené skupině.

Katafalk / tumba (Ital./lat.) - zařízení pro vystavování rakve.

Katakomy Z řec. katá = dole; lat. cumba = člun, rokle.

Starokřesťanská podzemní pohřebiště, zejména v blízkosti Říma.

Katalogy ctností / neřestí (Řec.) - seznamy lidských vlastností a norem chování, jak byly známy v Řecku i mezi židovstvem; apoštol Pavel uvádí ty ‚křesťanské‘ ve svých listech do Říma, Galatie ap.

Katedra (Řec.) - sedadlo.

Stolice pro vyučujícího, sedadlo pro dozírajícího biskupa; **ex cathedra** - oficiální papežský výrok.

Katedrála - biskupský dóm.

Kat - Kla

Katecheze Z řec. *katécho* = sklánět, ovládat, učit.

Křesťanské vzdělávání (v souvislosti se křtem); **katechumen** - připravující se ke křtu; **katecheta** - poskytující náboženské vyučování; **katechetika** - nauka o křesťanském vzdělávání.

Katechismus - přehledná učebnice víry, podaná v otázkách a odpovědích. Od doby reformace zásadní věroučná pomůcka - K. Lutherův (1529), K. ženevský (1541/2), K. heidelberský (1563), pak i Catechismus Romanus; katechismy současné (ekumenické) bývají i víceméně rozsáhlým souhrnem „křesťanských názorů“ či stanovisek.

Katolický Z řec. *kath*, = po; *holos* = celý, *holon* = celé, vše.

Obecný, všeobsažný; **ecclesia catholica** (lat.) - univerzální církev, církev po všem světě.

Katholikos - pův. vysoký finanční úředník; starokřesťanský představitel místního kláštera, pak na Východě nejvyšší duchovní (dodnes nestoriánský a arménský patriarcha).

Kazuálie Z lat. *cásus* = událost, případ.

Obřady v lidských ‚případech‘ (sňatek, pohřeb apod.).

Kazuistika Z lat. *cásus* = pád, příčina, případ.

Metodické užití obecných mravních norem na konkrétní případ.

Kérygma (Řec.) - vyhlášení, poselství.

Obsah evangelijního poselství a jeho zvěstování.

Kismet (Arab.) - osud.

Východní náboženská odrůda fatalismu.

Klarisky - ženská větev františkánského řádu (založ. Clarou Sciffi r. 1212).

Klauzura Z lat. *claudó* = zavírat, zamykat.

Uzavřené řádové (kanonické) spolubydlení; jen mnišstvu přístupná část kláštera.

- Klérus** Z řec. κλέρο = povolávat; kléros = povolání (losování).
Vyvolený a svěcením opatřený člen církve; kněžstvo, duchovenstvo.
- Koadjutor** Z lat. com (con) = spolu; adiutor = pomocník.
Katolický pomocník (vicarius) či zástupce církevního funkcionáře po čas jeho delší pracovní neschopnosti (s nástupnickým právem).
- Kodex** (Lat.) - kmen, tabulky, spis, soubor.
Sbírky textů náboženských a nábožensko-právních; **kodifikace** - shrnutí právní látky do uspořádaných zákoníků.
- Koiné** (Řec.) - obecná mluva.
Řečtina helénistického období, do níž byl přeložen též Starý zákon (Septuaginta); je v ní sepsán Nový zákon a mnohé spisy církevních otců.
- Koinónie** Z řec. koinonós = společný.
Specifický novozákonní výraz pro společenství (obecenství) církve.
- Kojiki / kujiki** (Jap.) - pravěké historiky.
Kronika pověstí, důležitý zdroj pro šintoistické náboženství.
- Kolár(-ek)** Z lat. collare = límec.
Stojatý límeček ukončující kněžskou náprsenku.
- Kolekta** Z lat. colligó = sbírat.
Prvokřesťanské shromáždění obce; sbírka v rámci (evangelické) bohoslužby; vyústění přednesených bohoslužebných modliteb do christologické formule („ve jménu Ježíše Krista“, „pro J. K., Pána našeho“...)
- Kompendium** Z lat. pendó = vážit; úspora, zkratka.
Shrnutí, soustava nauk, učebnice.
- Kompilace** Z lat. compíló = vykrádat, vybrat.
Neladné, nevyznačené přejímání a uplatňování cizích myšle-
nek a textů.

Kom – Kon

Komunio (Lat.) - společenství.

Podíl na večeři Páně („přijímání“) a společenství věřících, z toho vyplývající.

Koncelebrace (Lat.) - spoluslavení.

Společné uskutečňování liturgického aktu za vedení hlavního „celebranta“.

Koncil (Lat.) - shromáždění, sněm.

Shromáždění biskupů k poradám o závažných církevních otázkách. *Synod/synoda* (řec. / lat.) - od počátku shromáždění duchovenstva, později evangelický ústavní institut parlamentární povahy (nejvyšší orgán církve).

Konfese Z lat. confiteor = vyznávat, doznat.

Vyznání víry; označení pro společenství totožného vyznání.

Konfiteor - doznání hříchů a vin (úsek bohoslužby).

Konfirmace Z lat. firmó = upevňovat, posilovat.

Stvrzení křtu (biřmování).

Konfucianismus - čínský celkem nenáboženský taoismus nazvaný podle proslulého učence Kchung Fu-c, (mistr Kchung, † 479 př.n.l./ latinský přepis jména zní „Konfucius“). Praktická filozofie a etika k uplatňování při vládnutí a v mezilidských vztazích.

Kongregace Z lat. grex = stádo, zástup.

V katolicismu jde o společenství podobná řádovým, žádající si však pouze neslavnostních slibů.

Sacra congregatio - ideově zaměřené útvary katolické církve, sestavené z kardinálů.

Kongregacionalismus - utváření nezávislých, samosprávných křesťanských společenstev opřených jen o shromažďující se sbor; vznikala od 17. stol., zejména v anglikanismu.

Kongrua Z lat. congruó = přiměřeně se hodit.

Minimální veřejný příjem vyměřený pro určitý církevní úřad.

Konklave Z lat. clavis = klíč, zámek.

Uzavřená místnost; shromáždění k volbě papeže.

Konkordance Z lat. concordó = srdečně souhlasit, shodovat se.

Abecední seznam souznějících slov s udáním místa jejich výskytu v knize (biblická konkordance).

Konkordát - ujednání; smlouva, specificky mezi papežským stolcem a jednotlivými státy (conventio, pactio).

Konkordie - obecné přijetí textů či prohlášení; při kanonizaci Písem se tak posuzovala dochovaná literární svědectví; ve středověku se tak hledala souladnost kanonů. Za reformace šlo o sjednocovací formule v rámci protestantských směrů (Kniha svornosti - 1580).

Konkupiscence (Lat.) - touha, dychtění.

Smyslná žádostivost bez dostatečné důvěry v Boha a bázně před ním; důsledek Adamova hříchu, hříchu ‚dědičného‘.

Konsekrace Z lat. sacer = posvátný, svatý.

Zasvěcení, svěcení, posvěcení; v katolicismu zvláštní forma ustanovení biskupa; při mši eucharistická proměna prvků večeře Páně.

Konsensus Z lat. sentió = vnímat, smýšlet, hlasovat pro.

Stejnomyšlnost, předpokládaná shoda.

Konstituce (Lat.) - soustava.

Starobylá církevní nařízení zaštiťující se apoštolskou autoritou; koncilní, resp. papežské výnosy přímo zákonného charakteru.

Kontemplace (Lat.) - pozorování, uvažování.

Stupeň věcného až mystického rozvažování; *meditace* - přemýšlení, zbožná úvaha.

Konverze Z lat. vertó = obracet.

Přimknutí k víře; změna víry, přestup k jinému vyznání.

Kon - Kře

Konvent Z lat. *veniō* = přicházet, scházet se.

Společenství mnichů v klášteře, ale i shromáždění jiných korporací.

Konvikt Z lat. *convictiō* = spolužití.

Společný domov s jistým duchovním programem.

Konvokace Z lat. *vocō* = volat.

Svolání, schůze.

Konzistoř Z lat. *consistō* = stavět na přední místo.

Shromažďovací místo, rada; původně valné shromáždění kardinálů v Římě; vrchní církevní orgán všeobecně.

Koptská (koptická) církev (Egypt.) - starobylá církev pojmenovaná podle národnosti ‚gupt‘, země egyptské.

Korán (Arab.) - čtení.

Islámská svatá Písma se 114 súrami. (Údajně pratekt v držení Alláhově, jenž byl zvěstován Mohammedem.)

Kredo (Lat.) - věřím.

Text vyznání víry. Klasická kredo: Nicejsko-cařihradské, Apoštolské, Athanasijské...

Krišna / Kršna (San.) - pastýř či vozka, resp. Černý, Přitahující.

Hrdina indických pověstí, který se pokládá za osmé, nejdůležitějším vtělení Višny.

Krucifix Lat. *cruci fíxus* = na kříži přibitý.

Kříž se znázorněným tělem Ježíšovým.

Krypta Z řec. *krýpto* = ukryvat, pochovávat.

Pod oltářem nebo za oltářem se nacházející (mučednická) hrobka.

Křesťanství Řec. ‚*christianismos*‘.

Výraz poprvé doložený u Ignáce z Antiochie († cca 117) v kontrastu vůči ‚*judaismos*‘; dnes obecný název pro náboženství, založené na víře v Ježíše Krista.

Kuladévatá (San.) - rodinné božstvo.

Hinduistická božstva mají různé aspekty a je na rodinách, které z těch jmen zvolí (Ráma - Rámačandra, Raghuvíra; Kršna - Góvinda, Gópála). Obdobně si rodina volí svého guru.

Kult Z lat. coló = pěstovat, ctít.

Uspořádané veřejné akty bohopocty.

Kurát Z lat. curó = pečovat, opatřovat.

Katolický duchovní pověřený pastorační určitěho okrsku (kaplan)

Kurie (Lat.) - družstvo několika vznešených rodů, vyšší úřad, radnice.

Papežský dvůr se svým nejvyšším správním úřadem.

Kvietismus Z lat. quietus = pokojný.

Zcela ztišené, trpné přijímání věcí od Boha, znak mystické zbožnosti; spirituální směr zejména ve francouzské církvi 17. stol.

Kyberneze Z řec. kybernáō = kormidlovat, spravovat.

Spravování církve, příp. jejích obcí (1K 12,28); **kybernetika** - věda o kontrole a informaci, ale též praktickoteologický obor.

Kyrie eleison (Řec.) - Pane, smiluj se!

Liturgická prosba.

L

Laik Z řec. laós = lid, množství, poddaní.

Od konce starověku název pro hromadné členstvo, jež je církvi vedeno a spravováno; v obecném užití - neodborník.

Lamaismus Z tibet. lama = nemající nad sebe vyššího.

Hierarchizovaná forma učitelů buddhismu v Tibetu a Mongol

Lam - Leu

sku (važdrajána); vrchní správu vykonávají dva velekněží - dalajlama a pančenlama.

Lambethská konference (Angl.) - episkopální sdružení celého anglického ‚společenství‘ (od r. 1871), pojmenované podle anglikánské věroučné dohody uzavřené r. 1595 v londýnském paláci onoho jména.

Landeskirchen (Něm.) - německé evangelické církve v jednotlivých spolkových zemích.

Lapsi (Lat.) - upadnutí do pochybení.

Křesťané, kteří zejména za pronásledování zapřeli svou víru a obětovali bohům či císaři; obecně ti, kteří ve víře a svém mravním životě selhali.

Laterna Lat. lanterna = svítilna.

Malá věžovitá nástavba nad kopulí, přivádějící horní světlo do chrámu.

Latreia (Řec.) - služba, podrobení.

Uctívání, jehož je hoden toliko Bůh a Kristus; (vedle toho, se zaměřením na jiné náboženské postavy, lat. *dulia*).

Lectio (Lat.) - čtení, četba.

Čtení z Písem; lectio continua - denní četba z Písem na pokračování (nebo při bohoslužbách totéž o nedělích); **lekcionář** - výběr pro taková čtení.

Legát (Lat.) - vyslanec, posel.

Papežský vyslanec - kardinál v hodnosti nuncia (vatikánského zpravodajce).

Legenda Z lat. legó = sbírat, předčítat.

Vyprávění či texty o životě svatých.

Leuenberská konkordie - proces sblížování reformačních církví shledáváním jednoty v učení a v základních projevech života církve. (Pojmenování podle jedné švýcarské evangelické akademie.)

Levité - příslušníci izraelského kmene s kněžskými pravomocemi.

Levitace Z lat. levis = lehký.

Beztížné vznášení svatých a fakirů.

Life and Work (Angl.) - život a dílo.

Hnutí za společně provozované praktické křesťanství, jež vyvolal v život r. 1919 švédský arcibiskup N. Söderblom; pořádalo dvě světové konference a pak vplynulo spolu s hnutím pro Víru a řád do Světové rady církví (1948).

Lingvistika Z lat. lingua = jazyk, řeč, mluva.

Věda o jazyce, pojatá spíše jako formální literární bádání; v teologii jde přednostně o exegezi.

Litanie Z řec. litaneúō = prosit za slitování.

Zpěv či recitace řady prosebných modliteb.

Liturgie Z řec. léitos = lid, veřejnost, veřejné jednání.

Veřejná bohoslužba; **liturgika** - nauka o křesťanské bohoslužbě a kultu, součást praktické teologie.

Logos (Řec.) - slovo, řeč, rozum, mínění.

Klíčový pojem západoevropské kultury (obdobně k dharma, thora, tao, dabar); pro křesťany jde o logos jako Boží oslovení (B. slovo).

Lucifer (Lat.) - světlo přinášející; jitřenka - Venuše.

Padlý anděl světla, ďábel, satan (L 10,18).

Lustrace (Lat.) - očišťování.

Přinášení smírčí oběti (v Římě po pěti letech).

Luteráni - stoupenci reformátora Martina Luthera; evangelická církev augsburského vyznání (a. v.).

M

Madona (Ital.) - má paní.

Oslovení Marie, matky Ježíšovy, při jejím vzývání.

Mádhajana (San.) - střední cesta.

Buddhistická spiritualita pro laiky propagující mj. neomezenou lásku k bližním (maitri).

Mahdi (Arab.) - poslední prorok, který se očekává jako proměnitel světa ve spravedlivý (mesiáš).

Mája (San.) – klam.

Pojetí skutečnosti jako kouzlem vyvolaného fenoménu, jako klamu (védánta).

Majuskule Z lat. maius - větší.

Z unciálního (dvouřádkového oblého) latinského písma převzatá velká počáteční písmena; (*protiklad*: minuskule).

Maleus maleficarum Z lat. malleus = kladivo, sekyra; malefació = činit zle, škodit.

Procesní kodex proti čarodějnictví sestavený dominikánskými inkvizitory.

Mandala (San.) - kruh, oblouk, výseč.

Mystická kresba tantry, diagramy složené ze čtverců a kruhů, symboly kosmických sil pomáhající při meditaci.

Mandorla (Ital.) - svatozář obklopující celou postavu.

Manicheismus - gnostický náboženský směr nazvaný podle svého zakladatele Máního (* r. 216), misijního křesťanského kazatele v Indii. Manichejská církev se dělila do pěti stavů: 12 apoštolů, 721 biskupů, 360 presbyterů, ‚vyvolení‘ a posluchači.

Mantra (San.) - opakované (mrmlavé) kouzelné zaříkávadlo božstva.

Manu (San.) - člověk, praotec lidstva pro hinduismus.

Manuál Z lat. manús = ruka.

Příručka s liturgickými pokyny pro výsluhu svátostí (sakramentář, agenda); klávesnice u varhan.

Marduk - původně bůh ranních červánků a jarního slunovratu, který nakonec zaujal v babylónském panteonu postavení tvůrce světa a boha osudu.

Marginalia Z lat. margó - okraj, hranice.

Poznámky na okraj(-i) textu.

Maria - matka Ježíšova

Nazývána na konci starověku Christotokos (řec.) - matka Kristova, později Theotokos - matka Boží; Immaculata (lat.) - neposvrtná, bezhříšná; **mariolatrie** - uctívání Marie (hyperdulie); **mariologie** - učení o Marii.

Maronité - syrští křesťané v Libanonu nazvaní podle sv. Marona († cca 423); jsou v unii s Římem.

Martyrium (Řec.) - svědectví.

Svědectví o víře; krvavé mučednictví, začasť až k smrti; **martyrologia** - kalendářně uspořádaná soudní akta, resp. pověsti.

Masora (Hebr.) - podání.

Kritické poznámky, jimiž opatřovali židovští učenci text Píssem, zejména s pomocí jeho vokalizace (4. - 6. stol. n.l.).

Matrika Z lat. matrix = rodná matka.

Římský svitek o rodovém původu; veřejná kniha zápisů o provedených církevních úkonech.

Matutin (Lat.) - ranní, jitřní.

Ranní modlitební ‚hodinka‘.

Mazda Ahura - nejvyšší bůh v pársismu.

Mea culpa (Lat.) - „moje vina“.

Výraz kajícností, osobní pokání.

Med – Mid

Meditace (Lat.) - přemýšlení, cvičení.

Soustředěné vnímání a sebeoddávání duchovním věcem.

Médium (Lat.) - střed, prostředek.

Osoba, která ve spiritismu zprostředkovává styk s duchy.

Mendikanti Z lat. mendicó = žebrot.

Středověcí žebraří mniši.

Menhir - keltský předhistorický náhrobek či památník božstev.

Menonité - původem holandsí novokřtění v 16. století, nazvaní podle svého vůdce (Menno Simons); dosud společenství zavrhuující křesťví dětí, přísahu, rozvody a jakékoli násilí.

Menora - sedmiramenný svícen, symbol židovství (vedle hvězdicového hexagramu).

Mensa (Lat.) - strava, stůl.

Svrchní plocha oltáře.

Mesiáš (Hebr.) - mašách; (řec. Christos).

Od Boha pomazaný očekávaný spásný král.

Mešita Z arab. masjid = shromaždiště modlitebníků.

Zařízení: věž - minaret, výklenek ukazující směr, kazatelna, vodní zdroj pro rituální omývání; místo zejména pro sváteční bohoslužbu v pátek odpoledne.

Metafyzika Z řec. metá = za, po; fýsis = příroda.

V Aristotelových spisech závěrečná část díla o původu a příčinách fyzických zjevů; věda o tom, co je „nad přírodou“, přírodě předzřízeno a nadříceno, o ‚nedokazatelném‘, transcendentním.

Metanoia (Řec.) - změna smýšlení, pokání, obrát.

Metropolita Z řec. métra = matka; pólis = město.

Biskup - představitel církevní provincie.

Midraš Z hebr. daraš = bádát.

Soubor výkladů hebrejských Písem podle určitých pravidel (rabíni).

Migne - citační zkratka (podle zhotovitele) pro rozsáhlý soubor děl řeckých a latinských církevních Otců, jak vychází opakovaně od l. 1844 / 69.

Milenarismus Z lat. mille = tisíc.

Údobí tisícileté vlády či říše Mesiáše, resp. dočasné nadvlády Satana (chiliasmus).

Militia Christi (Lat.) - křesťanské žití jako služba pro Krista, s vojenskými rysy poslušnosti i bojovnosti. (První stopy lze nalézt na konci starověku, pak v karolinské říši 9. století, v jezuitském řádu ap.; u nás husitští „Boží bojovníci“, ale též nositelé protireformace v 17. stol.)

Minaret (Arab.) - svícen.

Věž u mešity, z níž muezin pětkrát denně povolává věřící k modlitbě (salat).

Ministerium (Lat.) - služba, úřad.

Služba církve; verbi Divini **minister** - služebník Božího slova, kazatel; **ministrant** - pomocník při mši.

Minoristé Z lat. minor = menší.

Držitelé nižších svěcení v katolickém kléru; *ale* **minorité** - menší bratři františkáni.

Minuskule (Lat.) - malá písmena.

Mise Z lat. mittó = posílat.

Kanonická mise - biskupské pověření ke službě Slova.

Misie - poslání za šfřením víry (k nevěřícím).

Missa - pozdnělatinský název pro křesťanskou bohoslužbu (nejasného původu).

Missa catechumenorum - část bohoslužby, jíž se směli zúčastnit katechumeni a kajícníci; m. fidelium - bohoslužba pro věřící členy církve.

Missale Romanum - liturgická kniha římskokatolické církve.

Miš – Mók

Mišna (Hebr.) - opakování.

Sbírka rabínských výkladů tóry, písemně fixovaná ve 2. stol. n. l. Člení se do šesti dílů (seder) s celkem 63 traktáty.

Mithraismus - z Persie pocházející mysterijní kult světelného boha, jenž se rozšířil po Římské říši (lat. sol invictus = neporažitelné Slunce).

Mitra (Řec.) – pás, točenka okolo hlavy.

Dnes zašpičatělá liturgická pokrývka hlavy pro biskupy, kardinály a opaty (se dvěma látkovými pásky v týlu).

Mladé církve - název pro víceméně osamostatněné církve na mimoevropských kontinentech, vzešlé z misie; pojem byl užit poprvé na mezinárodní misijní konferenci v Jeruzalémě r. 1928 a dnes je běžný v ekumenickém prostředí.

Mládežová náboženství - souhrnné soudobé označení pro nová mezinárodní náboženská hnutí a akce (přicházející většinou z Asie) a oslovující především mladé lidi.

Mnich Z řec. monachē = samota.

Vyznavač oddělený od světského žití; monachium/monastýr - mnišská cela; (klášter / claustrum - uzavření).

Modernismus (Lat.) - teologické směřování v katolicismu na přelomu k našemu století, usilující smířit víru a dogmata s duchem soudobého poznání; r. 1907 odsouzen, 1910 - 67 platil požadavek protimodernistické přísahy římskokatolického kněžstva. S tím spojený *reformismus* – požadavek změn ve struktuře, resp. i v dalších rozměrech života církve.

Mókša (San.) - vykoupení, osvobození z pout.

Hinduistické vynětí z karmy, z koloběhu rození a návratů; vnitřní svoboda plynoucí z ovládnutí těla a duše; paralelní pojem k ‚nirváně‘.

Mon – Mys

Monoteismus Z řec. *mónos* = jediný, zbylý.

Víra v jednoho Boha (v *protikladu* proti mnohobožství - polyteismu).

Monstrance Z lat. *monstró* = ukazovat.

Schrána pro vystavování posvěcené hostie nebo svatých ostatků (relikvií).

Mormoni - populární název pro ‚církve Ježíše Krista svatých posledního dne‘, americké sekty adventisticko-chiliastického charakteru, založené J. Smithem r. 1823 (kniha zjevení ‚Mormon‘).

Moslem / muslim (Arab.) - bohu oddaný.

Stoupenec islámu, mohamedán.

Motu proprio (Lat.) - z vlastního pohnutí.

Osobní papežovo písemné sdělení nebo iniciativní podnět.

Mše – výlučný název katolické bohoslužby, v němž se většinou chce slyšet lat. „*ite, missa est*“ - jděte s posláním.

Mudrá - hinduistická a buddhistická symbolická gesta, zejména deset způsobů sepětí rukou, jak je můžeme vidět na božských sochách.

Mufti (Arab.) - rozhodující.

Islámský právně-náboženský rozhodčí.

Münster (Něm.) - klášter, klášterní kostel (od řec.-lat. *monasterium*).

Múnus (Lat.) - závazek, úřad.

Poslání církve podle trojího úřadu Kristova: ‚úřad‘ prorocký (učitelský), kněžský (obětní) a královský (pastýřský).

Mysterium (Řec.) - tajemné služby.

Tajemství víry spjaté s bohoslužbou a svátostným jednáním Krista v církvi.

Mystika Z řec. *myéo* = zavírat (oči a rty), zasvěcovat se.

Vnímání celkové skutečnosti jako všeobjímající, tajemné jednoty; sebeponořování do sjednocení s Bohem.

Mýtus (Řec.) - důvěrná řeč, pověst o božstvech.

Obrazné a příběhové vyprávění o působení božstev.

N

Nanebevstoupení Páně - od konce 4. stol. liturgický svátek 40. dne po Velké noci vzkříšení, připomínající Ježíšovo vystoupení na nebe k Otci (L 24,51; Sk 1,9n; Fp 2,9nn). *Ale*: Nanebevzetí Mariino (assumpce).

Narativní teologie Z lat. narró = vypravovat.

Nový teologický směr zejména pro výklad Bible, založený spíše na příběhovém vyprávění nežli na teologických pojmech.

Naturalismus Z lat. nátúra = příroda, přirozenost, podstata.

Naturální, čili **přirozené náboženství** - víra u přírodních národů. **Theologia naturalis** - přirozená teologie (rozpracována Tomášem Akvinským). **Ius naturale** - Bohem dané přirozené právo.

Filozoficky: výklad světa z přírodních příčin.

Nazaréni, Nazorejci - původní židovské označení kristovců, přívrženců Nazaretského.

Nekrolog Z řec. nekrós = mrtvý; lógos = slovo.

Pohřební řeč. Nekropolis (řec.) - město mrtvých, pohřebiště, hřbitov.

New Age (Angl.) - nový věk.

Duchovně velmi členitý (synkretický) názor náboženského charakteru, který se ohlásil v souvislosti s bouřlivými proměnami kol r. 1968: vizionářská fyzika, kosmologie a biologie, alternativní společenské chování, nový světový řád, „rozšířené vědomí“, ezoterika, východní náboženské moudrosti...

Nirvána (San.) - vyhasnutí, vyvanutí.

Buddhismem a jinými směry doporučovaná rezignace na pozemsky tělesnou existenci a stálou cyklickou transmigraci; tak se dosahuje blaženosti - osvobození duše v sepětí s božstvím.

Nisan (Hebr.) - první měsíc židovského roku (podle lunárního počítání, v březnu až dubnu).

Nominalismus Z lat. nomen = jméno, název.

Filozofické zaměření příkládající význam slovním pojmům, nikoli ‚univerzáliím‘. *Protiklad*: realismus.

Notae ecclesiae (Lat.) - znaky církve.

Myslí se tím (podle Kreda) její jednota, svatost, obecnost, apoštolskost.

Novic(-ka) Z lat. novus = nový.

Člen(-ka) řádu v přípravě na složení slibů.

Novoapoštolská obec - název společenství z r. 1907, vzešlého z tzv. apoštolské misie (1860). Dnes **Novoapoštolská církev**, podléhající ‚kmenovým apoštolům‘; projevuje se v ní sektářská tendence stran výlučné vyvolenosti vůči brzké paruzii Kristově (jeho brzkému opětovnému příchodu).

Novoplatonismus - poslední antická, na Platona se odvolávající filozoficko-náboženská škola: Bůh je výlučným základem všeho bytí, jež je stupňovitě utvářeno a k němuž se také lze stupňovitě blížit (Plotinos, † 270).

Numinosum Z lat. númen = pokyn, božská moc.

Božské TO, jež nepochopitelně přemáhá člověka a způsobuje mu náboženský zážitek.

Nunc dimittis (Lat.) - ‚Nyní propouštíš...‘

Krista oslavující chvalo zpěv starce Simeona (L 2,29-32).

Nuncius (Lat.) - posel.

Stálý diplomatický zástupce a zpravodaj římskokatolické kurie u jednotlivých vlád.

O

Obedience (Lat.) - poslušnost.

Poslušnost plynoucí z víry (oboedentia nova). **Oboedentia canonica** - katolická mnišská a kněžská poslušnost představeným, stvrzená slibem.

Obelisk (Řec.) - čtyřhranný jehlan.

Kámen, v Egyptě používaný jako sluneční hodiny, kultický symbol.

Oberkirchenrat (Něm.) - ústřední úřad v německých zemských církvích; osobní titul pro člena tohoto vedení (OKR).

Objekt Z lat. ob-iaceó = ležet před, naproti.

Filozoficky předmět; **objektivní** - nezávislý od pozorujícího subjektu a jeho vědomí sebe.

Obláti - děti žijící v klášteře, budoucí mniši a mnišky. (Nenosili škapulíř - řádový oděv za obětování ze svého majetku.)

Obřízka - u několika kmenů prováděné odstranění předkožky na mužském pohlaví; též židovský iniciační obřad (1M 17,11).

Offertorium (Lat.) - to podávané, obětované; novolat. oblátio = oběť, dar, hostie.

Část bohoslužby, ve starokřesťanství vyplněná přinášením hmotných obětí se sliby a modlitbami; název části římskokatolické mše, připomínající Ježíšovu oběť.

Oficium (Lat.) - povinnost, úřad.

Závazek a výkon bohoslužby, resp. svátostí.

Oficiál - úředník, zástupce katolického biskupa pro právní záležitosti.

Oktáv Z lat. octó = osm.

Osmidenní po významném církevním svátku.

Okultní Z lat. oculus = oko; novolat. occulta - skryté věci.

Skrytý zrak, neviditelný; **okultismus** - nauky o skrytých věcech (tajné vědy, spiritismus, parapsychologie, telepatie).

Óm (San.) - nejobsáhlejší a nejvznešenější symbol světa, snění a nevědomí v hinduistickém duchovním poznání (též ‚pranava‘).

Ómen (Lat.) - věštné znamení.

Předzvěst, úkaz magického charakteru.

Ontický Z řec. eimí = být.

Jsoucí; **ontologie** - nauka o bytí jsoucího, o nezákladnějším bytí.

Oratorium Z lat. óró = dojednávat, prosit, modlit se.

Místo pro modlitbu, soukromá kaple; hudební díla, jež chtěla konkurovat rozmáhající se neduchovní hudbě.

Ordo (Lat.) - pořadí, členství, hodnost.

Společenství žijící podle určitého pořádku (regule - řehole). Začlenění do duchovenského stavu - v katolické církvi způsobem kněžského svěcení, u evangelíků způsobem ustanovení či ‚zřízení‘ (ordinace).

Ordo missae - mešní řád.

Ordinariát - biskupský správní úřad.

Oriente Z lat. oriéns = východ (orient).

Směrování bohoslužebných staveb k východu slunce.

Ornát Z lat. ornó = vystrojit, vyzdobit.

Slavnostní kněžský oděv (při mši).

Ortodoxní Z řec. orthós = přímý, pravý, správný; dóxa = podoba, pověst, sláva.

Řádně učící a bohoslužebně správně oslavující (pravoslaví); přívrastek církve Východu (Byzanc, Řecko, Sýrie, Arménie, Egypt).

Osiris - egyptský bůh mrtvých.

P

Pagoda (Čín.) - buddhistická architektonická forma, jež se vyvinula z indické stúpy a zdomácněla především v Číně, Japonsku a Koreji; štíhlá stavba vícepatrová, čtyřhranná nebo osmihranná, z různého materiálu, s vybíhajícími střechami.

Palingeneze Z řec. palin = zpět, opět; genesis = zrození, zplození.

Nové, opětovné narození.

Pan - řecké lesní božstvo, bůh pastýřů;

panická hrůza - pův. strach vycházející z tohoto božstva.

Pandit (San.) - chytrý, učený.

Hinduistický vykladač posvátných spisů; čestný titul.

Panteismus Z řec. pás, pan- = každý, všechen, veškerý; theós = bůh.

Ztotožnění boha s přírodou, tj. bůh je všude a ve všem. Oproti tomu **panenteismus** učí, že vše je v bohu, ale bůh se ve světě neukazuje.

Pantokrator Z řec. pante = všude, vše-; kratós = vláda, moc.

Vševládný Bůh, resp. Kristus (Ko 1,15nn; Zj 19,6).

Papež Z řec. pas = otec; vokat. páppa = otče.

Dřívější označení pro klerika stalo se výhradním pro římského biskupa od 5. stol. (dnes ‚Svatý Otec‘). V pravoslavném řeckém prostoru zůstalo ‚papas‘ jako označení pro běžného duchovního; podobně ruské ‚pop‘ (od 19. stol. spíše peiorativum).

Paradisus (Pers. / lat.) - park (ráj).

Místo pokoje a štěstí, v němž se záslužně ocitají věrní stoupeni příslušného náboženství - pársismu, židovství aj., v lidových představách i křesťané.

Paradoze Z řec. paradídomi = podávat, odevzdávat.

Předávání učení církve (lat. tradice - nesení).

Parakleze Z řec. parakaléo = přivolávat, zvat, vzývat.

Paraklet - přímlovce u soudu; v Janově evangeliu Duch svatý (Přímlovce a Utěšitel). Jeden z prostředků duchovní péče.

Pareneze Z řec. parainéo = poučovat, radit, napomínat.

Jedna ze složek duchovní péče.

Parochie Z řec. par-oikéo = sídlit, susedit.

Náš výraz ‚náboženská obec‘.

Parochus - latinizované označení pro lokálního faráře.

Pársismus - staroíránské pojetí běhu světa jako soupeření dobra (ahura mazda) se zlem (ahra manju) bylo reformované Zoroastrem (Zarathuštra ap.) na počátku 1. tisíciletí př. n. l. a na jeho sklonku se stalo státním perským náboženstvím (texty Avesty).

Paruzie (Řec.) - přítomnost, příchod.

Příchod Kristův na konci věků.

Pastor (Lat.) - pastýř.

Osoba vykonávající duchovní péči. Název pro duchovního správce, oblíbený u některých evangelíků; v jiných církvích převládají tituly kněz, farář, duchovní nebo kazatel.

Pašije Z lat. passió = utrpení, umučení.

Svátky připomínající odsouzení, potupení a ukřižování Ježíše Krista (pascha, pesah) - většinou od Květné neděle po Velký pátek.

Páter (Lat.) - otec.

Zlidovělý katolický název pro kněze (vedle ‚velebný pán‘).

Patriarcha Z řec. patér = otec; archós = přední, první, starší.

Biblický název pro izraelské kmenové vůdce Abrahama, Izáka a Jáкова. Titul pro biskupy (metropolity) v důležitých centrech starověké církve: Řím, Konstantinopolis, Alexandrie, Antiochie,

Pat - Per

Jeruzalém. Od r. 518 se metropolita konstantinopolský nazývá ekumenickým patriarchou. R. 1589 si titul patriarchy osobil biskup moskevský, nyní jej nesou mnozí vrchní představitelé národních pravoslavných církví. V CČSH se titul ujal v souvislosti s reformním požadavkem zřízení katolického patriarchátu pro ČSR (1920-24).

Patristika / patrologie - věda zabývající se spisy autoritativních ,církevních otců': apoštolští otcové 95 - 150, přednicejší otcové 185 - 325 (řečtí, latinští), ponicejší otcové (do konce 7. stol.).

Peklo - původně podsvětí (infernium), pak trestní místo.

Apoštolské kredo mluví i o Ježíšově „sestoupení do pekel“, a to na základě jediné novozákonní zmínky (1Pt 3,19n; 4,6); míní se tím vysvobození zesnulých z říše zmaru. (Křesťanský středověk nabízel množství fantazijních představ o pekle a tamějších mukách.)

Pektorál Z lat. pectus = hrud'

Náprsní kříž pro vyšší katolické duchovní.

Penáti Z lat. penus = živobytí, potrava, spížírna.

Římské božstvo chránící rodinu, resp. stát.

Pentateuch (Řec.) - sestava pěti knih Mojžíšových, základ izraelského náboženství (Zákon).

Pentekostální Z řec. pentékonta - číslovka 50).

Týkající se padesátého dne po Vzkříšení (letnic), tj. události ,vylití Svatého ducha'. Na to navazuje ,letniční', charismatické hnutí.

Perfekcionisté Z lat. perfectus = dokonalý.

O dokonalé křesťanství usiluje mj. americká sekta, založená J. H. Moyesem (†1886) derivací od Učedníků Kristových jako duchovně přísné, materiálně kolektivní společenství.

Perikopa Z řec. perikópto = otloukat, vysekávat.

Úsek z Písem svatých, určený ke zvěstování (jako samostatný celek).

Pieta (Ital.) - zbožnost, mateřská láska.

Zobrazení Marie s mrtvým Ježíšem (po ukřižování).

Pietismus Z lat. pietás = svědomitost, zbožnost, věrnost, láska.

Původně evangelické hnutí za cituplnou, opravdovou zbožnost, provázenou účinnou láskou k bližním (17. stol. - hnutí probuzenecké).

Plebán Z lat. plebs = lid, dav, chátka.

Lidový, často nevzdělaný kněz.

Pneumatologie Z řec. pneuma = dýchání, dech, duch.

Nauka o Svatém duchu (Duchu božím).

Pogrom (Rus.) - ohromující zpusošení.

Nenávistné vystoupení proti skupině obyvatelstva, především proti Židům.

Pohanství Z lat. págánus = hrubý, venkovan.

Starocírkevní označení pro primitivní neschopné skutečného duchovního života, ale též pro zastánce nekřesťanských náboženství a věr.

Poimenika Z řec. poimén = pastýř.

Nauka o pastýřském úřadě, o duchovní péči (lat. pastoraci).

Polyteismus Z řec. polýs = hojný, mnohý, rozsáhlý.

Náboženství uctívající více nesmrtelných lidských postav s nadpřirozenou silou. Společenství bohů uvnitř polyteistického náboženského systému se nazývá **panteon**.

Pompa (Řec. - lat.) - slavnostní průvod, okázalost.

Kultický průvod k božstvu či s božstvem při veřejných antic- kých slavnostech.

Pontifex Z lat. pons = most.

Doslova stavitel mostu (na druhý břeh života). Nejvyšší římský (pohanský) kněz, titul římského císaře; od r. 445 titul pro římského biskupa (pontifex maximus).

Postila Z lat. „post illa verba“ = po těch slovech.

Výklad slyšených slov z Písem; sbírka kázání.

Prebenda Z lat. prae-habeo = poskytovat, propůjčovat.

Zajištění pro určitý církevní úřad; prostředky obživy, jež spravuje farář (titulus, nadace).

Pr(a)edeismus (Lat.) - náboženské představy předcházející víře v božstva, totiž vnímání sil, (dynamismus).

Prajňa / paňa (San.) - moudrost.

Buddhistické poznání (intuice) v souvislosti s ‚osvícením‘, eventuálně probuzením v souvislosti s nirvánou.

Predestinace (Lat.) - předurčení.

Božské předzřízení, vyvolení k něčemu. **Predeterminace** - předurčení týkající se možností lidského chování vůči Bohu.

Predikát Z lat. prae-dicó = předřící, předeslat.

Předtitul, titul. Pro Ježíše např. rabbi, prorok, služebník, Syn člověka, Syn Davidův...

Predikant (Lat.) - předříkávač, přednášeč.

Latinský název pro kazatele, poněkud opovržlivě používaný pro evangelické kazatele (kteří jako že „nejsou kněžími“).

Prefekt (Lat.) - představený, správce, dozorce.

V katolické církvi představený určité oblasti církevního života, s částečným připodobením funkci biskupské.

Prelát Z lat. prae-feró = upřednostňovat; praelátus = představený.

Vyšší katolický duchovní s určitým úředním pověřením, jež nepodléhá biskupu.

Presbyter (Řec.) - přední, starší.

Vůdčí postava prvokřesťanské obce (odtud Priest, Priester - kněz); druhý, vyšší stupeň katolického kněžského svěcení.

Presbyterní zřízení v evangelických církvích - začlenění tzv. laiků do správy církve.

Presbyterium – místo pro presbyterstvo (kněžstvo) v kostele.

Pr(a)eses (Lat.) - ochránce, předsedající, správce.

Prezident, moderátor synody nebo předseda nejvyšší církevní rady u německých evangelíků (ve funkci biskupa).

Primas Z lat. primus - první, předák; primátor.

Vrchní biskup s čestným postavením mezi ostatními biskupy, resp. metropolity; svolává národní synody a mívá i další osobité funkce, nikoli však pravomoci.

Primice - první mše vysvěceného katolického kněze.

Probošt Z lat. praepositus = představený.

Představený filiálního kláštera, resp. vedoucí duchovní správce větší církevní oblasti.

Procesí (Lat.) – postup, průvod.

Bohoslužebný, resp. prosebný průvod s hlasovými projevy, náboženskými předměty a dekoracemi.

Profánní (Lat). - neposvátný.

Ležící mimo posvátný okrsek, neposvěcený a tedy ‚světský‘; **profanace** - odsvěcení, znehodnocení.

Profes Z lat. professio = přihláška, zaměstnání, vyznání.

Slavnostní složení mnišského slibu.

Professio fidei - slib víry, její vyznání.

Promulgování (Lat.) - prohlášení, oznámení.

Veřejné vyhlášení zákonů, resp. koncilních usnesení.

Profora (Řec.) - přinášení, podávaný dar.

Bohoslužebné obětování (lat. oblatio); v pravoslaví jde o pět pšeničných chlebů, z nichž se vybírá chléb pro večeři Páně.

Proskyneze (Řec.) - vkleče líbat královské nohy.

V křesťanství ponížená poloha (klanění), zaujímaná jen vůči Bohu.

Prostrace Z lat. prósternó = klesat k zemi.

Liturgické sebevržení na zem při svátosti svěcení, resp. při modlitbě.

Pro - Pur

Protestantismus Z lat. prótéstor = ujišťovat, dokazovat.

Obecné označení náboženského směru, který se obsahově opírá o přesvědčení a vyznání reformátorů; formálně se odvozuje od protestace evangelických stavů na 2. říšském sněmu ve Špýru r. 1529. Protestantským patentem byl nazván u nás výnos císaře Františka Josefa I. z r. 1861, poskytující evangelíkům po toleranci i určité zrovnoprávnění.

Providence Z lat. próvideó = vidět kupředu, předvídat.

Prozřetelnost jako Boží vlastnost přesahující lidské chápání; často ovšem též zástupný název pro jakési božství, „předurčující“ určité osoby ke svévolným činům.

Provinciál (Lat.) - provinční správce.

Vrchní činovník řádové provincie.

Prozelytismus (Z řec. aoristu proselthein) = ubírání se jinam, přecházení, přestup.

Prozelyta byl původně cizinec, který přestoupil k židovství; dnes houževnaté, často sektářské získávání přívrženců z jedné konfese do druhé.

Převor Z lat. prior = přední.

Zástupce opata v klášteře nebo vedoucí menšího mnišského společenství.

Pseudoepigrafy Z řec. pseu - = mylný, podvodný; epigrafo = přepisovat.

Spisy pod nepravým jménem, falsifikáty.

Purána (San.) - staré vyprávění.

Listiny zachycující mýty, legendy a předpisy hinduismu (mj. zprávu o vzniku světa); jsou psány (od 6. do 16. stol.) v tisících veršů jako dialog mezi osvíceným mistrem a jeho žákem, do něhož vstupují i další osoby.

Puritanismus Z lat. púrus = čistý, neznesvěcený.

Odpor v anglikánské církvi 16. století vůči zbytkům katolicismu, provázený příklonem k co nejradikálnějšímu kalvinismu.

Q

Qumrán / Kumrán - pouštní město u Mrtvého moře, kde byly ve čtyřicátých letech nalezeny svitky s texty biblickými, deutero-kanonickými a apokryfními, i vlastní literatura židovské skupiny považované za sektu.

R

Rabbi (Hebr.) - můj pane.

Židovské oslovení znalce Písem. **Rabíny** se nazývali od 2. do 18. století znalci Písma, pak duchovní správcové židovské náboženské obce (učitel a kazatel).

Rádža (San.) - král, královský.

Ráma San.) - ten, jímž se baví moudří.

Hrdina indického národního eposu Rámajana (sedmá inkarnace čili avatára Višny). **Rámakrišna** (1836 - 1886) - bengálský světec, jehož žáky, známými i na Západě, byli Vivékánanda a Svámí Brahmánanda.

Ramadán (Arab.) - devátý měsíc islámského kalendáře.

Jediný je pojmenovaný a dodržuje se jako sváteční. Islámský půst se prostírá od konce února po konec března a drží se od východu do západu slunce.

Ras - Rek

Raskolnici (Rus.) - odštěpenci od ruské pravoslavné církve, zejména ‚starověrci‘, ‚bezpopovci‘, ‚jedinověrci‘.

Reformace (Lat.) - znovuvytváření, zlepšení, obnova.

Hnutí za obnovu církve a víry, zejména v 16. století (luteranismus, kalvinismus, anglikánství).

Reformační církev - c. vzešlé z reformace (evangelíci, protestanti); **reformované církve** - název církví ‚reformovaných podle slova Božího‘ (helvetského vyznání).

Reformní hnutí - modernistické snahy v katolicismu na přelomu z 19. do 20. století. (Římský katolicismus nepřipouští ‚reformování‘ ústavu spásy a jeho duchovních podstat; uznává pouze obnovné snahy.) **Reformní církev** - c. vzešlá z katolického reformismu (u nás husitská CČSH).

Regálie Z lat. rex/regalis = královský, králi patřící.

Středověká královská práva, jež se v oblasti správy církve vztahují k panovnické svrchovanosti nad církevními příjmy, např. z uprázdněných biskupství a opravňují vladaře k obsazování nižších beneficií.

Regesta Z lat. gestó = nosit, snášet.

Chronologicky uspořádané seznamy listin se stručným uvedením jejich obsahu.

Regula fidei / veritatis (Lat.) - normy pro pravdivost víry.

Ve 2. až 3. stol. se vyjádřily v křestním vyznání, později v kredo-ech a dogmatických výpovědích.

Rekonciliace (Lat.) - znovupřijetí hříšníka do společenství po prokázaném pokání.

Rekvíem Z lat. quiétus = klidný; requiescō = dojit klidu, odpočívat.

Katolická mše za zesnulé či jejich duše; lat. requiescat in pace = ať odpočívá v pokoji (závěrečná formule té bohoslužby, nápis na náhrobku - R. I. P.).

Relikvie Z lat. *relinquó* = zanechat, zůstat.

Pozůstatky mučedníků a svatých; uchovávají se v podzemní kryptě (event. včetně pláten a mučících nástrojů), zčásti v oltářní desce. **Relikviář** - schrána pro ostatky (řec. lipsanotéka).

Remanence Z lat. *remáneó* = zůstat, udržet se.

Učení vzniklé v souvislosti s transsubstanční naukou - i po konsekraci zůstávají původní prvky chleba a vína nedotčeny (Wycliff).

Renegát (Novolat.) - negátor, popírač.

Ten, kdo zapírá či mění své náboženství nebo svou stranu.

Reskript (Lat.) - výnos.

Písemné vyjádření (papeže) k jednotlivé záležitosti.

Responzorium Z lat. *respondeó* = odpovídat, shodovat se.

Střídavý zpěv mezi duchovním a sborem. *Vedle* toho antifona (protihlas) - opakovaně zpívaný rámcový verš při zpěvu žalmů.

Retábl (Lat., fr., špan.) - umělecky vyvedená zadní stěna oltářního stolu.

Retret (Franc.) - ústup.

Místo nebo čas duchovního soustředění a zotavování.

Reverend (Angl.) - ctihodný.

Přívlastek pro duchovního (katol. ‚velebný pán‘). **Reverendissimus** - titul pro opaty, biskupy a preláty (v pravoslaví: osvícený, přeosvícený). Na Západě *eminence* (z lat. - vynikající) je titul kardinálský (Výsost).

Revival (Angl.) - probuzení, oživení.

Hnutí za procitnutí z formálního křesťanství k nové zbožnosti (pietistického až mystického charakteru, 19. stol.).

Rezidenční povinnost Z lat. *resídó* = být usazený.

Závazek duchovního přebývat v místě svého působení.

Rig - Rub

Rigorózní (Lat.) - tvrdý, přísný.

Rigorózní zkouška - přísná zkouška doktorská.

Rigorismus - přísnost (mravní); *protiklad*: laxnost.

Ritus (Lat.) - obřad, posvátný řád.

Užívané kultové akty; **rituál** - jejich předepsané provedení (katolíci podle Rituale, evangelíci podle Agendy).

Rok lunární / solární - členění času podle fází měsíce, resp. naše běžné počítání času podle oběhu Země kolem Slunce.

Románský (Lat.) - římský.

Stavební styl cca 900 - 1200. *Oproti tomu romantika* - kulturní názor na přelomu 18. a 19. stol., věnující pozornost iracionálním činitelům a náladám, s obdivem pro idealizovanou minulost; podnět k historickému bádání, pozornost k lidovým tradicím, tvorba literárních románů.

Romanum (Lat.) - římský křestní symbol (vyznání víry) ve 2. století.

Roráty Z lat. roró = rosit, kanout.

Název pro pobožnosti v adventu s izajášovským zpěvem *Nebesa, vydejte krůpěje shůry, ať kane z oblaků spravedlnost, nechť se otevře země a urodí se spása...* (Iz 45,8).

Rosarium / růženec (Lat.) - růžová zahrada.

Provázek s 6 velkými a 53 menšími perlami, podle nichž se odříkávají modlitby (Otčenáš, Ave Maria, Gloria, proplétané vybranými událostmi z života Ježíšova).

Rota romana (Lat.) - římské kolo, kruh.

Nejvyšší soudní dvůr kurie, rozhodující zásadní církevně právní rozepře.

Rotunda (Lat.) – kulatá náboženská stavba, obvykle s kopulovitou střechou.

Rubriky Z lat. ruber = červený.

Červeně tištěné pokyny v liturgických knihách.

Ř

Řády (lat. ordines) - mnišská společenstva s určitým výrazným programem.

Řehole (lat. regulae) - pravidla pospolného žití, k nimž se mj. počítají poslušnost, panictví, chudoba.
Viz též v závěru mezi zkratkami!

S

Sabat Z hebr. šabbát = odpočívat, přestat pracovat.

Židovský sedmý, sváteční den týdne.

Sacerdotium Z lat. sacer = zasvěcený, posvátný; (řec. hieruó = zasvěcovat, obětovat).

Kněžství - v protikladu proti svěskosti.

Sakrament Z lat. sacramentum = přísaha věrnosti; (řec. mystérion = posvěcování, tajuplné obřady).

Sedm svátostných aktů s objektivní působností: křest, biřmování, pokání, eucharistie, svěcení kněžstva, manželství, poslední pomazání. Za ‚prasvátost‘ se vyznává sám Kristus.

Sakristie (Lat.) – správa chrámového pokladu.

Prostor pro uložení bohoslužebných předmětů a pro přípravu kněze na posvátný úkon (lidově ‚zákristie‘).

Salát (Arab.) - povinná rituální modlitba muslimů (arkán).

(Její započetí ohlašuje z věže muezzin.)

Samaritán - obyvatel pohoří Samaria (šomrón), žido-pohanský míšenec z časů asyrské deportace Izraelitů. (J 4,9.20; L 10,30-37; 17,11-19; Sk 8,5-12.)

Sam - Sek

Samsára (San.) - chození v kruhu.

Ústřední dogma všech indických náboženství, souvisící s cyklickým pojetím života.

Sanctus / Sanktus (Lat.) - svatý.

Liturgický andělský chvalozpěv podle Iz 6,3; oddíl hudební mše.

Sanktuarium - oltářní prostor pro posvátné předměty a úkony s nimi spojené.

Sancta sedes - svatý stolec; nejvyšší katolický ‚apoštolský‘ úřad.

Sanctissimus pater - titul papeže, Nejsvětějšího otce.

Sanctum officium - dřívější název pro inkviziční úřad, jehož nástupcem se stalo Congregatio de doctrina fidei.

Sanskrt - doslova upravený, zdokonalený, definitivní.

Jazyk árjovských kmenů, které ve 2. tisíciletí pronikly ze severozápadu do Indie a obsadili ji. Tento ‚mrtvý jazyk‘ znamená pro Indii totéž, co latina pro Evropu. Je to ‚dévanágarí‘ - jazyk bohů, a pochopitelně liturgický jazyk pro hinduismus; je v něm zapsána i všechna příslušná náboženská literatura.

Sarkofág Z řec. sárx = maso, tělo; fagein = trávení.

Původně ošetření mrtvolky na bázi vápna; kamenná rakev.

Satan/áš (Hebr.) - nepřítel, protivník Boží.

Objevuje se v židovstvu asi ze zoroastrismu; za časů Ježíšových se počítalo s existencí ďábla a démonů.

Sedes apostolica (Lat.) - apoštolský stolec.

Původně stolec biskupský, nyní papežský.

Sedisvakance - opuštěný apoštolský trůn před další volbou (mezivládí - interregnum).

Sekta Z lat. secó = oddělovat; nebo spíše od sequor = následovat něco důsledněji.

Oddělená skupina zdůrazňující pouze část nauky, a to namnoze s falešným přístupem či výkladem; společenství radi-

kální, odchýlivší se od obecné církve a zdůrazňující nejvýše jen nějakou dílčí pravdu.

Sekularizace Z lat. saec(u)lum = věk, úsek času (století); později ‚svět‘.

Odnětí určitého veřejného majetku z církevní dispozice v období josefinismu.

Sekularismus - rozvazování veřejného (i soukromého) života od vazeb na církev, resp. na náboženství.

Sémantika / semasiologie / semiotika Z řec. séma = znamení.

Nauky o významu slov a znamení.

Sentence (Lat.) - mínění, úsudek, nauky.

Sbírky výroků z Bible a z církevních Otců i reakce na ně; scholastické teologické soubory (zejména Petrus Lomabardus, † 1160).

Septuaginta (Lat.) - číslovka 70.

Řecký překlad Starého zákona (3. stol. př. n. l.), podle židovské legendy uskutečněný sedmdesáti oddělenými učiteli, a přece shodný v textu.

Serafíni (Hebr.) – služebné andělské bytosti před trůnem Božím (Iz 6,2.6); ve starších náboženstvích hadovití strážci božstev.

Schéma (Řec.) - způsob, podoba, náznak.

Předloha, systém. V katol. název pro koncilní předlohu, v pravoslaví název pro mnišský oděv.

Schematismus - statistická příručka v katolických diecézích, resp. v dalších církvích.

Schisma Z řec. schidzó = štípat, sekat.

Škodlivé štěpení církve, oddělení se od jejího vedení. S ním často souvisí *hereze* - zastávání nepravých nauk.

Scholastika Z lat. schola = škola.

Školské vědění v letech 800 až 1450, opřené o autority velkých učitelů a propracovaných textů; teologie navazující na Bibli, církevní Otce, resp. filozoficky na Aristotela.

Sid – Spe

Siddhánta (San.) - nauka.

Zejména tibetské učebnicové zpracování tradičních indických doktrin.

Sigillum (Lat.) - pečeť.

Potvrzení oficiálnosti dokumentu pečetí, razidlem či dnes razítkem na místě pro to obvyklém, resp. označeném **L.S.** (locus sigilli).

Sikhismus - náboženství, jež vyvolal v život kol r. 1500 guru Nának. Jde o kombinaci hinduismu a islámu. Sikhové neutíkají z reálného světa, i když věří v zákon karmy a ve znovuzrovnání; jejich svatou knihou je Ádigranth.

Simonie / symonia (Lat.) - svatokupectví.

Pokus o zakoupení duchovního úřadu, jak naznačeno již ve Sk 8,18n; za tzv. boje o investituru získávání a předávání duchovních úřadů s politickými cíli, jež bývalo spojeno též s korupcí.

Sijón - posvátné návrší v Jeruzalémě, jež si izraelský Bůh vyvolil za „místo svého přebývání“.

Sionismus - stoleté hnutí za zřízení židovského národního státu v Palestině.

Skopus (Řec.) - cíl, úmysl.

Ústřední myšlenka textu.

Smlouva (Hebr. berit, řec. diathéké, lat. testamentum) - svazek Hospodina a mojžíšského lidu, pak spásná naděje pro „kristovce“, vyplývající z Vykupitelovy spásné oběti (večeře Páně).

Soteriologie Z řec. *sotería* = záchrana, spása, blaho.

Nauka o spásném díle Kristově (zástupná oběť, vykoupení, ospravedlnění, smíření, posvěcení).

Spekulace (Lat.) - pátrání, zkoumání.

Přemýšlení o tom, co je neověřitelné.

Spiritismus Z lat. spírítus = duch; spíró = dýchat, toužit po něčem.

Teorie a praktiky vycházející z přesvědčení, že ‚duše‘ člověka přežívá fyzickou smrt, dále existuje na „onom světě“ a lze s ní komunikovat (Swedenborg - 18. stol., sestry Foxovy - 1848 a dále ‚sekty nového zjevení‘, jednotlivá ‚médiá‘ atd.

Spiritualita Z lat. spírítus = dech, duch.

Duchovnost jako určitý životní způsob, zejména řeholní, ale i kněžský (habitus); mezi evangelíky zbožnost.

Stabat mater (Lat.) - „stála matka“.

Scéna zpod Kristova kříže; v 13. stol. se stala tématem velkopáteční sekvence a pak i hudebním kusem.

Starci (Rus.) - ruští pravoslavní vůdcové mladších mnichů (monachů).

Stichomantie Z řec. stíchos = řada; manteía = věštba.

Usuzování či věštění z nahodile otevřeného textu Bible.

Stigma (Řec.) - vbodnuté nebo vypálené znamení.

Stopy na rukou a nohou odvozené od Kristových ran na kříži (medicinsky nejasněno).

Stúpa (San.) - vrcholek.

Kopulovité mauzoleum pro Buddhovy ostatky, jak se tyto stavby rozmnožily po Indii od 3. stol. př. n. l.; hlavními typy stúp jsou indická, gandhárská a tibetská, na Dálném východě pagoda.

Sub utraque specie (Lat.) - pod obojím způsobem.

Přijímání chleba i vína při večeři Páně.

Subsidiarita Z lat. subsidió = být v záloze.

Pomocný, zástupný křesťanský sociální výkon. Formuloval jej Pius XI. (Quadragesimo anno, 1931) jako přenos sociální péče na co nejnižší společenskou úroveň; po státu žádal právní a finanční podporu církve v tom směru.

Sub – Svá

Substance (Lat.) - podstata, obsah, základní bytí; řec. hypostaze.

To, co existuje samo sebou, co je podstatné. *Protiklad*: akcidence - co přistupuje a k podstatě nutně nepatří.

Sufragán Z lat. suffragatió = doporučení, přímluva při volbě, podpůrce.

Arcibiskupův biskup-pomocník nebo zastupující biskup v diecézi.

Sukcese Z lat. succedó = vstoupit do něčeho, následovat, střídat.

Apoštolská sukcese - následování apoštolů v jejich díle; v klasických církvích přenášení apoštolského úřadu na biskupy, v ostatních společenstvech všeobecné plnění apoštolátu.

Sunité - většina muslimů, zastávající pravověří a politickou stabilitu.

Superintendent Z lat. super = nad; intendó = rozprostírat, upřít se na něco.

Vrchní dohlížitel, v evangelickém prostředí oblastní duchovní správce zejména tam, kde nemají biskupy.

Supremát - papežova svrchovanost nad biskupy.

Svědkové Jehovovi - sekta založená r. 1853 (Ch. T. Russelem).

Očekává brzy poslední soud nad protibožskými mocnostmi, k nimž počítala i církve a státy. Hnutí přežilo i několikerý odklad časového odhadu. Snaží se být silně biblicistické, nicméně vybírá si z poselství Písem a dobrodružně vykládá zejména Zjevení Janovo.

Sútra (San.) - učebnice.

Shrnutí zvěsti (bráhman) ve stručných větách, jež bez komentáře bývají stěží srozumitelné; obsahem je ‚zjevené vědění‘, domácí rituály a základní povinnosti (podle kasty).

Svámí - titul před jménem mnicha nebo za jménem světce v asijských náboženstvích.

Svobodné křesťanství / svobodné církve - z tradice vybočující víra vymaňující se z nesvobody svědomí (modernisté), resp. společenstva oddělující se od ‚církve lidové‘ (baptisté, menonité, metodisté).

Syllabus Z řec. syllabé = slabika, shrnutí, soupis.

Stručný výčet faktů či myšlenek. (Lat.) **Syllabus errorum** (seznam omylů) - papežské vyjádření z r. 1864, obracející se proti panteismu, racionalismu ap.

Symbol (Řec.) - spojení, shoda.

Poznávací znamení sestávající ze dvou polovin rozlomené značky; v křesťanství takto evidujeme rybu jako výraz ‚akrostichu‘ pro jméno Ježíše - Krista, Božího syna, Spasitele.

V obecnosti šlo též o smyslový obraz znázorňující a zpřítomňující neviditelné a nedostupné. Od 4. století jde o vyznání víry obecně (ekumenicky) přijímaná a zastávaná: Niceanum, vlastně Niceano-Constantinopolitanum, z Východu Apostolicum, na Západě křestní Romanum a pak Athanasianum.

Symbolika - nauka o obsahu víry; **symbolické knihy** - vyznavačské spisy reformačních církví.

Synagoga Z řec. synageíro = sbírat, shromažďovat.

Židovské náboženské shromaždiště s pódiem pro čtení z Písem a se skříní pro uložení Tóry. V blízkosti se nacházela vodní zařízení pro rituální omývání, resp. škola.

Synergismus Z řec. synergéō = být pomocný v díle.

Spolupůsobení, součinnost s Bohem.

Synkretismus Z řec. synkeranéō = slučovat, smíchávat.

Směšování názorových a náboženských náhledů a tradic, charakteristické mj. pro helénismus (a nověji např. v postmodernismu).

Syn – Šii

Synod(-a) (Řec./lat.) - schůze, shromáždění parlamentární povahy.

Organizované setkání duchovenstva; sněm církevních delegátů, vykonávající moc zákonodárnou (koncil).

Synopse Z řec. sýn = k sobě, spolu; ópsis = zření, pohled.

Souhled; sledování paralelních textů prvních tří evangelíí (synoptických).

Š

Šakti-smus Hinduistická bohyně stvořitelské síly, manželka (polovina) Šivy; s ní spjatý náboženský směr v hinduismu, vynávající mj. sexuální energii.

Šalom (Hebr.) - mír, blaho, spása.

Krátký izraelský pozdrav vyskytující se v období i v arabském světě.

Šamanismus (Tunguz.) - extatické zapřísahání duchů a božstev.

Původní kněžský název se rozšířil na označení domorodých medicinmanů, kouzelníků i posedlých duchovních.

Šaría - islámský zákon plynoucí z Koránu a tradice; nabízí se v něm jednání doporučené či žádoucí, dovolené, zavržené či zakázané a zcela vyloučené.

Šástra - hinduistické vědy a vůbec svaté spisy, zákoníky i didakticky podané dogmatické spisy buddhismu.

Šíité Z arab. šía = strana.

Islámské hnutí, jež uznává pouze Mohammedova bratrance a švagra Aliho a jeho potomky za nositele boží vůle a pohlaváry - pravé ‚kalify‘. (Vedle sunitů a šíitů je i třetí proud – karidíité.)

Šíla (San.) - povinnost, přikázání.

Etické směrnice, které v buddhismu určují chování mnichů, mnišek a laiků a tvoří předpoklad jakéhokoli pokroku na cestě k probuzení (bódhi).

Šintoismus (Jap.) - cesta bohů.

Souhrn všech japonských představ víry (většinou čínského původu) a z nich vyplývajících kulturních jednání, jak vznikla před přijetím buddhismu.

Šiva-ismus (San.) - milostivý, přátelský.

Vedle višnuismu a šaktismu jeden z hlavních kultů v hinduismu s jeho až nepřehlednou členitostí. (Šiva se mj. znázorňuje jako pyj - linga nebo jako polonahý; pokládán je za nekrotného tanečníka a ploditele, za válečníka a hrozného ničitele světa, ale i za kajícího a asketu.)

Štola Snad od řec./lat. názvu pro dlouhý šat (ženský).

Látkový pruh, položený na knězově šiji při výkonu úřadu; termín pro přijímané poplatky za kněžské úkony.

Šúnjató (San.) - prázdno, prázdnota.

Ústřední pojem buddhismu vyjadřující neexistenci a bezvýznamnost všeho tváří v tvář nejvyšší pravdě.

T

Tabernákl (Lat.) - stan, stánek, chýše.

Baldachýnovitá nadstavba nad oltářem, domeček pro svátost (pro nádobku s posvěcenými hostiemi).

Tabu (Polynéz.) - zvlášť označené, výjimečné.

Mimořádná věc či osoba, to, na co je zakázáno hledět či se toho dotýkat. (Může jít i o zákaz obrazů.)

Tal – Tem

Talár Z lat. talaris = po kotníky sahající.

Úřední šat kněží (kleriků), učenců a soudců.

Talisman (Řec./arab.) - posvěcené.

Kouzelný předmět mající přinášet požehnání.

Talmud (Hebr.) - učení.

Pro židy rovnocenná část zjevení ze Sínaje – ‚ústní tóra‘ pro každodenní život a uplatňování práva (Talmud babylónský, Talmud palestinský).

Tantrismus Ze san. tantra = tažení vlákna, zhotovování osnovy.

Jeden z hlavních proudů jóginského „věčného náboženství“ vztahujícího se k božské energii a tvůrčí síle (šakti). K rituálu je zapotřebí pěti věcí na „m“ (česky víno, maso, ryba, mystická gesta a sexuální styk).

Taoismus Z čín. tao = cesta.

Vychází se z ideálně myšleného prazákladu všeho jsoucího. Religiózní směr, v jehož populární formě jsou patrné nej-různější ideály a lidové pověry (vč. kultu zesnulých, víry v demony), i některé buddhistické myšlenky a praktiky. (Taoistický kanon vyšel v definitivní podobě na počátku 12. stol.)

Te Deum (Lat.) - „tebe, Boha“.

Ambroziánský chvalozpěv; hudební kompozice.

Teismus Z řec. theós = vzývaný, bůh.

Pojem zavedený v 17. století v důsledku sporů křesťanského náboženství s deismem a panteismem; víra v jednoho nad-světého, ale osobního Boha.

Templ Z lat. templum = božstvu zasvěcený okrsek, svatyně, chrám.

Budova pro náboženské úkony. (U nás se tento termín vžil jako označení pro židovskou synagogu.)

Terciáři Z lat. tertius = třetí.

Laici přiřazení k řádu, kteří se nezavazují slibem, zůstávají ve světském životě, leč pěstují zbožná cvičení.

Testament (Lat.) - poslední vůle, závěť; řec. diatheké.

Biblicky ve významu smlouvy: Starý, Nový zákon.

T(h)edicea Z řec. díke = spravedlnost, pře, právní věc.

Ospravedlňování Boha tváří v tvář existujícímu zlu.

T(h)efanie Z řec. faneróo = zjevovat se.

Boží zjevení.

T(h)ekracie Z řec. kratéo = vládnout.

Ústava, v níž Bůh platí za vládce; často jde spíše o ‚hierokracii‘, klerikalismus.

T(h)eologie (Řec.) - řeč o Bohu, bohosloví.

Pojem z antické kultury, který nebyl upotřeben v novozákon-
ních textech; ujali se jej až ‚církevní otcové‘ a pak školští
učitelé (bohoslovci).

Theologia crucis (kříže), gloriae (slávy), naturalis (přirozená),
revelata (zjevená)...**Teologie** systematická, biblická, prak-
tická. **Teologie** krize (dialektická), t. osvobození, t. revoluce,
t.feministická...

T(h)eonomní Z řec. nomós = obyčej, řád, zákon.

Bohu zákonitě podléhající. *Protiklad:* autonomní - sám sebe
určující.

T(h)eosofie Z řec. sofía = zkušenost, zručnost, moudrost.

Poznávání Boha a vzhled do podstaty a cíle světového dění pro-
střednictvím nějakého bezprostředního vnitřního zření nebo
spekulace. (Teosofická společnost zal. 1875 v N. Yorku a brzy
přesídlila do Indie; Němec R. Steiner založil Společnost
antroposofickou.)

Tcha – Tra

Tchaj-i (Čín.) - nejvyšší jednotka.

Tato idea, včetně své případné perzonifikace, tvoří osu tohoto převažujícího čínského filozoficko-náboženského směřování (jako božství ve vlastním těle či mysli).

Tiara Pers.) - vysoká pokrývka hlavy perských králů; tříposchodová papežská koruna.

Titul-us (Lat.) - nápis, ozdoba jména, oprávnění.

Mj. název pro nadaci, ze které se vydržuje farní úřad se svým ‚parochem loci‘ a dalšími pracovníky v náboženské obci.

Titulární biskup - formálně ustanovený hierarcha bez fungující diecéze.

Tonzura (Lat.) - ostříhání.

Zástřih vlasů kněžstva na znamení vysvěcení, prováděný v různých typech (petrovská, pavlovská, janovská tonzura).

Tóra (Hebr.) - přikázání, zákon.

Mojžíšský Pentateuch, určující židovské náboženství a etiku; ve svitkovém provedení ústřední synagogální kultický předmět.

Totemismus Z indián. totam = příbuzenství, rodinný emblém.

Čerpá sice z animalismu, náboženská složka je v něm však nepatrná.

Traktát (Lat.) - zacházení s něčím, zpracování látky.

Pojednání, publikace náboženského obsahu.

Transcendence Z lat. trāns = nad, za; cédó = vystupovat, přecházet.

To, co přesahuje zkušenost a představu, co je zászvětné, nadšvětné. *Opak*: imanence (lat. in-maneó = setrřávám v, uvnitř).

Transsubstanciace Z lat. substantia = podstata.

Změna podstaty; přepodstatnění prvků chleba a vína při večeři Páně (řec. metabolé) - katolické dogma od r. 1215.

Tremendum (Lat.) - hrozné, strašné.

Hrůzné působení božského, jemuž by se člověk raději vyhnul.

Ale: fascinosum - tajuplně přitahující síla božství.

Tridentinum - koncil západní církve v letech 1545 až 1563, upevňující autoritu církve a konzervující její duchovní i právní projevy. (Odstranil placené odpustky.)

Trimúrti (San.) - trojí podoby.

Hinduistická trojice bohů Brahma, Višnu a Šivy, kteří symbolizují principy stvoření, udržování a ničení.

Tripitaka (San.) - trojí koš.

Název pro kanon buddhistických Písem - Vinajapitaka, Sútrapitaka a Abhidharmapitaka.

Triptych (Řec.) - trojího složení.

Třídílná oltářní malba.

Tyché (Řec.) - osud.

Bohyně šťastné náhody; **tychinismem** se nazývá učení, že svět řídí náhoda.

U

Ultramontanismus Z lat. ultrá montés = za horami.

Římské označení záalpských krajin.

Francouzské katolické směřování, jež se za revolučních poměrů 19. stol. snažilo prosadit papežskou moc nad církví vůči státu.

Unctio extrema (Lat.) - poslední pomazání.

Svátost pro smrtelně nemocné.

Uniaté Z lat. unitás = jednotnost, svazek.

Církev východního (pravoslavného) ritu, jež jsou svázány s papežstvím (tzv. řecko katolická církev).

Uni – Uti

Unionované církve - evangelické církve sjednocené z reformačních konfesí (lutersko - kalvínské); podnět k jejich konfederování dal pruský císař v průběhu 19. století.

Unitářství - náboženský směr uznávající jedinstvo Boha, vzpouzející se křesťanské trojiční nauce (původně sociniáni), společenství otevřené i dalším náboženským směrům – východním aj.

Unitas fratrum - Jednota bratří (českých a moravských) od r. 1457.

Univerzálie, univerzální pojmy Z lat. universális = všeobecný. Antický a pak středověký spor, zda jsou takové pojmy „před věcmi“ jako jejich předobrazy (Plato), nebo toliko „ve věcech“ (Aristoteles), či „po věcech“ - jako rozumem vytvořené (nominalismus).

Univerzita (Lat.) - veškerenstvo, souhrn, celek.

Zařízení pro vědecké bádání a učení; ve 12. a 13. století sdružení učitelů a studentů (universitas magistrorum et scholarium) do jedné korporace (Boloňa 1119, Paříž 1200); obsahovala 3 fakulty - teologickou, medicínskou a právníckou a jako jejich předstupeň vzdělání filozofické (fak. artistickou); pozdější ‚universitas litterarum‘ označovala celek věd.

Upanišady (San.) - posezení u...

Závěrečná část hinduistických vědů, poučující o tajemné cestě k vykoupení (átman, brahma).

Úsía (Řec.) - bytost, duše, podstata, skutečnost.

V dogmatice pojem pro vyjádření Božího a Kristova bytí (též hypostase, lat. substantia).

Úřad - (lat. officium, munus).

Tři ‚úřady‘ Kristovy a pak ‚úřady‘ církve: prorocký (učitelský), kněžský (obětní) a královský (pastýřský).

Utilitarismus Z lat. utilis = vhodný, schopný, potřebný.

Nauka, jež ztotožňuje dobré s užitečným (pragmatismus).

Utrakvisté Z lat. uter = kdo nebo co ze dvou; utraque = oba.

Communio sub utraque specie - přijímání ,pod obojí způsobou', tj. chleba i vína (se zdůrazněním kalicha - *kalixtíni, kališníci*).

V

Vaganti Z lat. vágus = neumístěný, nejistý.

Duchovní bez stálého místa, potulující se, resp. bez řádné ordinace.

Valdenští - chudobná církev (pauperes Christi) svolaná lyonským Petrem Valdem na konci 12. století; dodnes činná jako reformační, sociálně cítící společenství v Itálii a též v Jižní Americe.

Vánoce (od něm. Weihnachten) - pohansky oslavované noci při zimním slunovratu.

Přeneseno na svátek Ježíšova narození (24./25. prosince).

Vatikán - papežský palác na Vatikánském pahorku v Římě; Vatikánské město, stát Vatikán.

Véda (San.) - vědění, svaté učení.

Nejstarší indické nauky (od 15. stol. př.n.l.) dosvědčující náboženství ještě nehierarchizovaně polyteistické a magické; až do minulého století byly védy předávány ústně.

Verbální inspirace (Písem) Z lat. verbum = slovo; inspiró = vdechnout.

Doslovné vnuknutí Písem (Bible) Bohem (Duchem svatým).

Vesper / nešpory Z lat. vesper = soumrak, večer.

Večerní klášterní a kněžské modlitební zastavení v rámci hodin (hore); večerní pobožnost, zvláště a použitím hudby.

Ves – Vol

Vestfálský mír - mírová smlouva mezi Němci, Francií a Švédskem z r. 1648, jež ukončuje třicetiletou náboženskou válku a upevní nadlouho mezikonfesní poměry.

Viaticum Z lat. via = cesta; viaticum = vybavení na cestu.

Vysluhování večeře Páně v rámci posledního pomazání umírajících.

Vigilie Z lat. vigiló = bdít, nespát.

Noční nábožný úkon (modlitební hlídka).

Vikář Z lat. vicarius = zástupný, náhradní.

Zástupce v úřadu; u evangelíků pomocník faráře v obci, resp. bohoslovec při přípravě v kazatelském semináři, u katolíků kaplan; **generální vikář** - správní tajemník biskupův; **apoštolský vikář** - správce území opatřený biskupskými pravomocemi, nežli bude biskup zřízen.

Višnu-ismus - vedle šivaismu jeden z hlavních kultů hinduismu.

Tento bůh se znázorňuje jako čtyřruký, s vlídným výrazem obličeje vyznařujícím duševní klid.

Vize Z lat. video = vidět.

Chtěný nebo spontánní vjem, dočasný změněný stav vědomí umožňující pohled do minulosti, nebo i kupředu (pokud nejde o stav předstíraný, delirantní, patologický).

Vokace Z lat. vox = hlas, volání.

V případě kněží se vyžaduje jejich vocatio interna (vnitřní povolání) a v. externa (vnější pověření); v katolicismu se někdy mluví o vokaci i v případě přidělení konkrétního úkolu.

Voluntarismus Z lat. voló = chtít, přát si; voluntas = vůle, touha.

Zdůrazňování úlohy vůle pro víru (františkáni v 13. stol.); upřednostňování vůle před rozumnou úvahou.

Vul – Zwi

Vulgata Z lat. vulgus = obecný lid, dav.

Latinský překlad Bible pro obecnější užití, pořízený na konci 4. stol. Jeronýmem; autorizován církví byl ještě tridentským koncilem (1590/92) a nově vyšel v r. 1926 jako Vulgata clementina.

Z

Zednářství - světonázor a v jistém smyslu náboženské, utajované hnutí (lóže). Zrodilo se s osvícenstvím a usiluje o toleranci, vzájemnou podporu členů a o humanitní aktivity.

Zen Japonská zkratka slova ‚zenna‘ z čínského ‚čchan‘, což je přepisem sanskrtského ‚dhjána‘, jež označuje soustředění ducha a meditaci.

Zen je školou, jež se v Číně utvářela v 6. a 7. stol. ze setkání buddhismu s taoismem a je zaměřena „k vidění vlastní podstaty“, k nezávislému a zcela bezprostřednímu probuzení a osvícení. Značný význam se přikládá aktivizaci těla, překonávání jednostranné racionality a integraci hlubinně-psychických vrstev člověka: strnulé tělesné polohy, hluboké dýchání, uvolňování (vyprazdňování) mysli.

Zoroaster / Zarathuštra - reformátor staroíránského náboženství založeného na představě souboje dobra se zlem, s přísnými očistnými požadavky a předpisy.

Zvěrokruh - výraz z mytické kosmologie, označující zónu obepínající Zemi (souhvězdí jako panství kosmických ‚živočichů‘). Představa zvěrokruhu kanonizovaná Řeky kolem r. 500 př.n.l. (od Skopce po Ryby) žije dodnes.

Zwingliáni - stoupenci curyšského reformačního proudu s tzv. pozdějším Helvetským vyznáním.

Sestava a zkratky pro knihy křesťanských svatých Písem

Starý zákon

Pět knih Mojžíšových	(M)	Kazatel	Kaz
1.Mojžíšova-Genesis	Gn	Píseň písní	Pís
2.Mojžíšova-Exodus	Ex	Izajáš	Iz
3.Mojžíšova-Leviticus	Lv	Jeremjáš	Jr
4.Mojžíšova-Numeri	Nu	Pláč	Pl
5.Mojž.-Deuteronomium	Dt	Ezechiel	Ez
Jozue	Joz	Daniel	Da
Soudců	Sd	Ozeáš	Oz
Rút	Rt	Jóel	Jl
Samuelovy	1S, 2S	Ámos	Am
Královské	1Kr, 2Kr	Abdiáš	Abd
Paralipomenon		Jonáš	Jon
(Letopisy)	1Pa, 2Pa	Micheáš	Mi
Ezdráš	Ezd	Nahum	Na
Nehemjáš	Neh	Abakuk	Abk
Ester	Est	Sofonjáš	Sf
Jób	Jb	Ageus	Ag
Žalmy	Ž	Zacharjáš	Za
Přísluví	Př	Malachiáš	Mal

Nový zákon

Čtyři evangelia podle		Koloským	Ko
Matouše	Mt	Tesalonickým	1Te, 2Te
Marka	Mk	Timoteovi	1Tm, 2Tm
Lukáše	L	Titovi	Tt
Jana	J	Filemonovi	Fm
Skutky apoštolské	Sk	Židům	Žd
Epištoly		Jakubův list	Jk
Římanům	Ř	Petrovy listy	1Pt, 2Pt
Korintským	1K, 2K	Janovy listy	1J, 2J, 3J
Galatským	Ga	Judův list	Ju
Efezským	Ef	Zjevení Janovo	Zj
Filipským	Fp		

Názvy a pořadí hebrejských biblických knih

Tora (Příkázání, Zákon)

Pět knih Mojžíšových (*Pentateuch*): Berešit, Šemot, Vajíkra, Bemidbar, Debarím.

Nebiím (Proroci)

-rišonim (dřívější): Jehošua / Jozue, Šoftím/Soudci, Šemuel / Samuel, Melachim / Králové;

-acharonim (pozdější): Ješajáhu / Izajáš, Jirmejáhu / Jeremjáš, Jechezkel / Ezechiel; Trei Asar (Dvanáct proroků) - Hošea, Joél, Ámos, Obadja, Jóna, Mícha, Nahum, Habakuk, Zefanja, Hagaí, Secharja, Malachi.

Ketubím (svatá Písma)-

Tehilím / Žalmy, Jób, Mišlej / Přísloví, Rut, Šir Haširim / Velepíseň, Kohelet / Kazatel, Echa / Nářky Jeremjášovy, Ester, Daniel, Ezdra-Nehemja, Dibrej-Hanjamim / Kroniky.

Častější (křesťanské) zkratky a nápisy

- A.D. = Anno Domini (léta Páně - našeho letopočtu)
ADMG = Ad maiorem Dei gloriam (pro větší slávu Boží)
A. v. = augšburské vyznání víry (luterské)
BMV = Beata Maria Virgo (Blažená Maria Panna)
CIC = Codex iuris canonici (Kodex kanonického práva)
CMB = Kašpar, Melichar, Baltazar
CR = Corpus reformatorum (Soubor spisů reformátorů)
CR = canonici regulares (řádní kanonikové)
CSR = Corpus Sanctissimi Redemptoris (kongregace Nejsvětějšího Vykupitele)
DG = Dei gratia (Bohu díky)
DV / d. v. = Deo volente (bude-li Bůh chtít)
EKD = Evangelische Kirche in Deutschland (Německá evangelická církev)
EKU = Evangelische Kirche der Union (Sjednocená evangelická církev v Německu)
ERC = Ekumenická rada církví /ECC, WCC (angl.)
FM = Fratres minores (Menší bratři - františkáni)
Fr. = frater (řádový bratr)
h. v. = helvetské vyznání víry (švýcarské, kalvínské)
IBMV = Institutum Beatae Mariae Virginis (Anglické panny)
ICN = In Christi Nomine (ve jménu Kristovu)
IHS/JHS = Jesus Hominum Salvator (Ježíš Spasitel lidstva)
IND = In nomine Dei/Domini (ve jménu Boha/Páně)
INRI = Jesus Nazarenus Rex Judaeorum (Ježíš Nazaretský král židovský - nápis na kříži)
KEC = Konference evropských církví / CEC (angl.)
LSS = Luterský světový svaz (federace) / LWF (angl.)
LXX = Septuaginta (překlad hebrejských sv. Písem do řečtiny)
NZ = Nový zákon
O(FM)C(ap.) = Fratres minores capucini (řád františkánů-kapucínů)

OCist = Ordo Cisterciensis (řád cisterciáků)
OP = Ordo Praedicatorum (řád dominikánů)
OSA = Ordo S. Augustini (augustiniáni)
OSB = Ordo S. Benedicti (benediktini)
OSD = Ordo S. Dominici (dominikánky)
OSF = Ordo S. Francisci (františkánky)
OSM = Ordo Servorum Mariae (řád služebníků Mariiných-servítů)
P. = pater (otec)
Pa = Paralipomenon (Kniha letopisů ve Starém zákoně)
Rev = Reverend (ctihodný - duchovenská osoba)
RSS = Reformovaný (presbyterní) světový svaz (aliance) / WRA
(angl.)
SJ = Societas Jesu (jezuité)
Sr. = soror (řádová sestra)
SRC = Světová rada církví / WCC (angl.)
STP = sacrae theologiae professor (profesor teologie)
Sv. = svatý
SZ = Starý zákon
ThDr. / ThD / Dth / DD = různá označení pro doktora teologie
V.D.M.I.E. = Verbum Dei manet in aeternum (Slovo boží trvá na
věky - heslo reformace)
VDM = Verbi Divini minister (služebník Božího slova - du-
chovní)
VELKD = Vereinigte Ev.-Luth. Kirche Deutschlands (Sjedno-
cená evangelicko-luterská církev v Německu)
Vulg. = Vulgata (latinský překlad Bible)
WSCF = World Student Christian Federation (Světová federace
křesťanských studentů)
XP = Christos (řec. iniciály pro Krista)
YMCA = Young Men's Christian Association (Křesťanské sdru-
žení mladých křesťanů)
YWCA = Young Women's Christian Association (Křesťanské
sdružení mladých žen).

*Při náročnější potřebě naleznou se výklady slov a pojmů
ve standardních slovnících (lexikonech):*

Die Religion in Geschichte und Gegenwart (RGG)

Sacramentum mundi – Theologisches Lexikon für die Praxis (SM)

Taschenlexikon Religion und Theologie (TRT)

Theologische Realenzyklopädie (TRE) – též anglicky

The new international dictionary of the Christian Church (IDCC)

The Oxford Dictionary of the Christian Church (ODCC)

Lexikon náboženství (König, Waldenfels), 1987 Freiburg/Br.,
1994 Praha

Lexikon východní moudrosti (Bern – München – Wien), 1996
Olomouc – Praha

The Penguin Dictionary of Religions (Hinnells), 1984.

Atd.